

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA.

BROJ 5. i 6.

1928.

GOD. XXIV.

Znamenitost Bijelih Stijena.

P-ć, Zagreb.

Poput Plitvičkih Jezera Bijele Stijene sa susjednima Samarskim Stijenama izvanredna su pojava medju prirodnim krasotama hrvatskoga krša, pa će bez sumnje s vremenom izići na glas i steći sličnu znamenitost i u stranom svijetu. Poradi svoje osobite i besprimjerne ljepote, svojih gustih prašuma i dubokih provalija, one su nedavno uz Plitvička Jezera, Štirovaču u sjevernom Velebitu i Veliku Paklenicu u južnom Velebitu s punim pravom proglašene zaštitnim prirodnim parkom.

Bijele Stijene podsjećaju u neku ruku na čuvene tirolske Dolomite, koji ih doduše daleko nadmašuju svojom veličajnošću i golemlim opsegom, ali im zato ne dostaje nepregledno bogatstvo čarobnih i šarolikih oblika na tako uzanom i preglednom prostoru, kao što je to slučaj na Bijelim Stijenama s protegom od dva tri kilometra. Dok ondje planinar treba često dan dva puta od jednoga znamenitog planinskog vrhunca do drugoga, ovdje ima sve vrhunce i tornjeve kao na dlanu pred sobom, pa mu se gotovo na svakom koraku pruža prilika, da se divi veličanstvu prirode, koja je na malom prostoru kao u kakvom panoptiku stvorila golemo carstvo čarnih krasota i jezovitih strahota. Ako su Tirolski Dolomiti glasoviti sa svojih »Drei Zinnen«, 3 Vajolet-tornjeva, Sorapisa i drugih oštih vrhova, na koje se uspinju vrlo rijetki i po izbor planinari, to i ovi naši Dolomiti imaju sličnih tornjeva sijaset, a medju njima i takovih šiljaka, na koje se čovjek uopće ne može popeti. Pa kao što su tirolski Dolomiti radi osebujuhih čara i rijetkih ljepota postali Mekom za planinare iz bliza i daleka, tako se i naše Bijele Stijene u posljednje vrijeme postepeno razvijaju u planinarsko posvetilište, kojemu kao na proštenje hodočaste mnogi naši planinari, da vide taj alem-kamen hrvatskih planina. (Vidi slike u prilogu.)

Bijele Stijene znamenita su prirodna pojava i zasluzuju u prvoj mjeri pažnju prirodoslovnih stručnjaka, napose geologa i botaničara. One nose na sebi sva bitna obilježja krša. Taložene su u kasnijem razvoju naše zemlje istodobno s Velebitom iz du-

bokih mezozoičkih mora. Kod njihova stvaranja iz vapnenačkih gromada važnu su ulogu vršile tektonske sile zajedno s kemijskim djelovanjem meteornih voda. A zanimljivo je, da sastav masiva Bijelih Stijena nije prost i jednolik, već u glavnom složen od dvije vrste krškog gradiva. Njegovo kamenje koje pripada formaciji Jure, sastoji od veće česti od gromadastih breča ili kršnika, osobito u istočnom dijelu, dok slojani vapnenci ili krečnjaci prevladavaju na jugozapadu. Po tom su Bijele Stijene za geologa živi muzej, u kojem može zorno proučavati dolomitsko stijenje i izrazita obilježja krša. Ali one imadu jaku privlačivu snagu i za ljubitelje planinske flore, za botaničare. U sredini toga planinskog raja nalazi se bujna botanička bašta, u kojoj ima više vrsti rijetkoga bilja, koje u nas raste samo na Bijelim Stijenama, pa i takvoga, kojemu nema srodnika na cijelom Balkanu. Takovu jednu rijetku biljku otkrio je u toj bašti g. 1916. planinar i botaničar dr. K. Bošnjak. Tu još raste *Saussurea alpina*, za našu floru nova biljka po rodu i vrsti, pak ove rijetke biline: *Gentiana lutea* (žuta), *Senecio Croaticus*, a da se druge i ne spominju. Osobit je ures Bijelih Stijena prekrasan planinarski cvijet runolist, koji raste u pukotinama i na strmim vrhuncima u čitavim grmečcima, a tako je bujno razvijen, da izgleda kao zvijezda ili šaka (u promjeru od 4 — cm). Samo je velika šteta i prikora vrijedna sramota, što se taj nakit Bijelih Stijena u novije vrijeme nemilosrdno uništava i lakoumno čupa s korijenjem, pa onda odnosi u velikim količinama, da su ga katkada pune uprtnjače. Stoga prijeti ozbiljna opasnost, da će te dike i ponosa sa Bijelih Stijena brzo nestati, ako se tomu pljačkanju energično ne stane na put. Ozbiljno se opominju svi planinari, da kod pohoda Bijelih Stijena budno paze i čuvaju ovaj biser i ures toga planinarskog raja.

A što su Bijele Stijene za planinara, to se riječima ne da do лиčno izreći. Tu vrijedi ona rečenica: Dodji, vidi i — divi se! To iskreno priznaje svatko, tko ih je jednom video, a to nam zorno svjedoče živi i sjajni snimci naših najboljih planinarskih fotografa, gg. dra I. Poljaka, Hiitztalera, Novaka i dr. U njima se plastično vjerno kao u ogledalu odrazuje sva ona veličajna golet i čarobna divota: oni čudesni i fantastični oblici, što sablasno strše u vis sada kao goleme gromade, sada kao obelisci, tornjevi, čunjevi, zubi, čučavci, sada kao ljesovi, stupovi piramide i kupule, a onda opet kao ljudski likovi ili kosturi, kao da ih je isklesao umjetnik kipar. Kamenjara Preradovićeva «Starca klesara», — u kojoj je «od ubjela bjelodano sve potanko izdjelano» — kao da stoji živa pred našim očima. Kad sa kojeg vrha promatramo veličajnost tih sjajnih i šarovitih oblika, nehotice nam dolazi na pamet uzvišena

slika iz Mažuranićeva »Čengić-age«. »Crkva mu je divno podnebesje, oltar časni brdo i dolina«. Ako pak sa tih oštrih šiljaka svrnomo pogled u dubinu što li vidimo? Pravi labirint od ponikava ponora i špilja, u kojima se dosad, kako pričaju, izgubilo nekoliko ljudi. Osim toga Bijele su Stijene pravo hrvalište za smione planinare, koji vole svoju snagu iskušati u teškom penjanju i vratolomnom plaženju. Tu ima sva sila uskih žljebova, strmih kamina i sunovratnih tornjića, koji kod plaženja pružaju toliko opasnih zapreka, da se mogu sravniti s nedokućivim vršcima u visokim Alpama. Na vojničkoj karti označen je istočni vrh sa 1335 m, a zapadni sa 1314 m; ali osim ovih ima u tom dugom lancu cijeli niz šiljatih vrhova, koji dosad nisu izmjereni, a čini se, da neki od njih nadvisuju spomenutu dvojicu.

Vidik sa vrhova Bijelih Stijena jest dalekosežan i veličanstven. Jasno se vidi tubasti vrhunac Kleka, Bjelolasica, Rišnjak i drugi vrhunci Gorske kotare, prema zapadu Učka, prema jugu Velebit s dugim lancem svojih vrletnih glavica, pa i dio modroga Jadrana od Novoga do Senja. Još je sjajniji pogled na šljaste kukove Bijelih i Samarskih Stijena, koji tu i tamo kao rtovi noža strše u vis. Medju njima se ističe lik planinskog Slovenga i pokraj njega čučavac, koji se na vjetru njiše kao kakvo živo biće. Kad čovjek zadje u to carstvo divlje romantične i nevidjenih čudovišta, ima na pretek nepomućenih užitaka i neslućenih vidika, kakovih može zamisliti samo najbjujnija mašta.

Bijele Stijene, okružene gustom i neprohodnom prašumom, bile su dugo terra incognita. Tu bijaše leglo i brlog medvjeda i vukova. Tako su one ostale nedirnute u svom iskonskom prirodnom djevičanstvu sve do prije pola vijeka. Dok su njemački planinar L. Frischauf i naši prvaci Šloser, Vukotinović, Pilar, Torbar, Budisavljević prije 60—70 godina opisivali svoje uspomene na Klek, Rišnjak, Bjelolasicu, Velebit, dotle u ovo vrijeme nema ni spomena o Bijelim Stijenama. Na njih su rijetko uzlazili tek lugari, a još rijedje šumari, i to obično od Jasenka pod istočne vrhove ili sa zapada od Mrkoplja i Tuka. Sa Begove staze (od 15 km) do Boca na zapadnom kraju prvi je otkrio nogostup nadlugar Mihelčić iz Begova Razdolja, koji je prije 50 godina vodio na Bijele Stijene glasovitoga i vrlo zasluznoga hrvatskoga planinara i botaničara pok. Dragutina Hirca, koji je prvi opisao Bijele Stijene u svojoj knjizi »Gorski kotar« i poslije u »Zemljopisu Hrvatske«. Time je Dragutin Hirc Bijele Stijene otkrio planinarima i prirodoslovcima. Zato treba da se nova planinarska kuća prozove njegovim imenom, da se tako vidljivim načinom sačuva potomstvu uspomena na toga zasluznoga i plodnoga hrvatskog kul-

turnog radnika. Iza njegova opisa zaredali su brojni opisi i članci o Bijelim Stijenama, naročito u planinarskim časopisima, a između njih se ističu stručni prikazi pokojnikova sina g. dra. Mirroslava Hirtza u »Hrvatskom Planinaru« i dra. I. Poljaka u »Prirodi«, koji služe kao »vademecum« svakomu, tko hoće da dobro upozna ovo prirodno čudovište.

To su evo razlozi, koji su ponukali HDP, da pod samim najvišim vrhom Bijelih Stijena, u toj postojbini svilenoga runolista i sivoga medvjeda, podigne novu planinarsku kuću, u kojoj će nalaziti odmora i zaklona ne samo planinari, nego i geolozi i botaničari.

Planinarstvo i naši sredovječni gradovi.

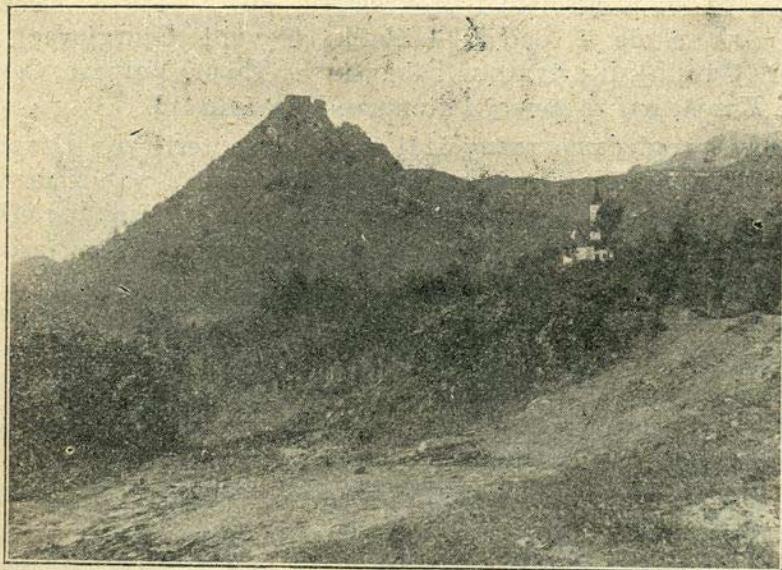
Prof. Gjuro Szabo.

Kad sam odlučio da Vas upoznam s našim starim gradovima, osjetio sam dužnost, osjetio sam, da se imam odužiti planinarstvu, koje mi je stvorilo vidik u ovaj minuli svijet, u našu blizu prošlost otkrilo toliko toga lijepoga i zanimljivoga podalo mi i odštete u tegobama života. Pokazalo mi je, kako je uvijek život bio i lijep i težak, uvijek se moralо za ono malо lijepoga boriti. Učinilo je, da su mi nestala vremena postala tako bliza kao daleke gore u dalekozoru. Trebalo se odužiti i čuvarima ovih naših spomenika : planinama, koje su ih najvjernije i najistinske sačuvali, koje ih i danas čuvaju, a kojima ovi ostaci podaju osobiti čar, doveći zadah prošlih vremena, minulih generacija i davno pomrlih ljudi nekako do sadašnjih dana. Život se od njih odvrnuo, ali vrijeme se uz njih kao okamenilo...!

Sredovječni su gradovi dokumenti naše historije barem tako vrijedni kao i pisani dokumenti onih dana. Nisu to samo rpe kamenja, nisu barem za misaonog čovjeka: u tom se kamenju sačuvala vibracija života prošlosti. Oni su ujedno i dokumenti umjetnosti: u njima je arhitektura onih dana pokazala, što je umjela, pa oni danas ne smetaju našem napretku već podaju zgodno mjerilo za određenje toga napredovanja. Kako si stari arhitekt domišlja, da što svršishodnije rasporedi svoje gradnje, često uz vrlo teške prilike, kako povezuje mase u jednu cjelinu, a inženjer onih dana — često ista osoba s arhitektom — podaje gradnji sve, što treba da odgovara svrsi tih gradnja : obrani i sigurnom prebivanju. Pa nije čudo, da se je poezija prva obratila k tima spomenicima, primajući pobude za svoja djela, a podavajući svoje svijetlo poezije ovim ruševinama. Znanost je kasnije pokročila (još ni danas nije spoznala pravu vri-

jednost ovih dokumenata), a često i nije imala drugog zadatka, van da potvrди ono, što je poezija stvorila.

Sredovječni grad, (burg za razliku od varoši i dvora, koji se jednako krste imenom grada) jest u prvom redu fortifikacija. U ono doba i nema tvrdjava, stan mogućnika ujedno je i tvrdjava, a sasvim je krivo mišljenje, da su utvrde bile nekaka plašila za podanike : one su bile kud i kamo češće njihova obrana. Život je bio krut ko i sada i kao što će uvijek biti — tek se forme mijenjaju. Redovno je sve, što se tiče stanovanja bilo podredjeno prvotnoj svrsi i nikako ne smijemo tamo tražiti onih udobnosti koje danas nazivamo komfortom. Zato i jesu ti gradovi izvrstno smješteni na mjesta odkuda se na daleko vidi ili kamo se teško dopire. Kad je došlo drugo doba, kad je došao top (početkom 14. stoljeća), kad je došla puška, osjetili su, da je njihovo vrijeme prošlo, još su inženjeri kušali izgradnjom novih dijelova produžiti život, ali uskoro ih moradoše ili sasvim prepustiti, pa sagraditi dvore, a modernim tvrdjavama prepustiti obranu ili su te burge same pretvarali pomalo u dvorove.

*Sl. 1. Okić-grad. Postavljen na osamljenom brdu,
strateški izvrstno smješten.*

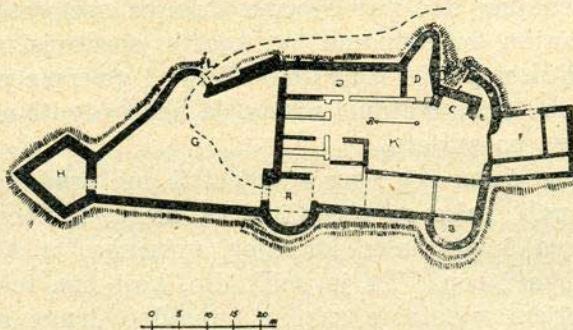
Dakako u planinskim visovima, kamo danas planinarstvo kreće, da barem časomice izmakne vrevi života ljudi, tamo više nema ni burga. Najviša je a p s o l u t n a v i s i n a, gdje su burgi izgradjeni nešto preko 1000 metara, a najviša relativna oko 500—600 metara.

Što je razvijeniji život, naročito politički život, to je više takih spomenika. Ako ogledamo te burge diljem naše nove države zapazit ćemo, da ih u Bosni, gdje je bio tako buran život u srednjem vijeku najviše ima, da se tamo nalaze najzanimljiviji. Ima ih u Bosni barem triput toliko, koliko u Hrvatskoj i Slavoniji, ima ih daleko komplikovanih. Slovenija je odlično zastupana, nu od Valvasorovih dana nije ta pitanja nitko cjelokupno obradio. Još je manje poznato o Dalmaciji, gdje je antika i suviše zaokupila sve istraživače, a Srbija je to sve pustila s vida, ma da ima vanrednih spomenika, kao ono Smederevo, tako, da smo tu upućeni samo na mršave vijesti stranih istraživača. Nije dakako ništa bolje ni s južnom Srbijom ni s Crnomgorom, dok je ono malo, što je u Vojvodini sačuvano dobro prikazano. U svem skupa bit će oko 3000 gradova, a od ovih nalazilo se na terenu Hrvatske i Slavonije jedno šest stotina. Od ovih je nešto preko stotine sačuvano u znatnim ostacima, blizu tri stotine sačuvale su barem nešto zidja ili barem svoje gradište, a ostalo su utvrde, poznate tek iz pisanih spomenika. Jedno petnaest je gradova i danas nastavano; to su redovno burgi u 'nizini, blizu kakvim većim naseljima, pa su prekrojeni i pregradjeni za kojekake moderne svrhe: za škole i općine (Ribnik, Tovunj Gjurgjevac), za zatvor (Ogulin), u privatnim rukama : V. Tabor, Valpovo, Cernik Sisak, Konjščina, za muzej i stanove: Varaždin itd.

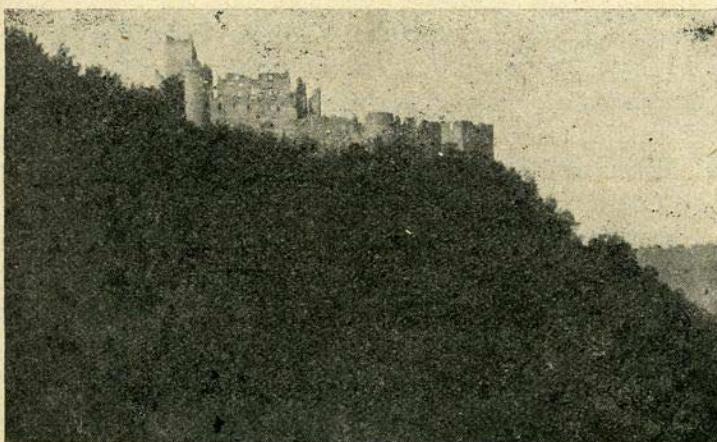
Ako progledamo razmještaj gradova na teritoriju Hrvatske i Slavonije najviše je sačuvala Lika i Krbava, pa modruško-riječka županija, te redom zagrebačka, varaždinska, požeška, bjelovarska-križevačka, virovitička i srijemska. Srijem ima tek dva tri burga i dosta gradišta. U nijednom nema više starih rodova osim u krasnom Trakošćanu (Sl. 8.) (Drašković), dok je u tudjini isti rod nerijetko u svom starom burgu (Eltz i Elzasu). Dakako, njemački, francuski, talijanski, pa češki, poljski i madjarski, redovno su veći i znatniji, te ima upravo grdosnih gradjevina. Svaki je narod dao svojem burgu svoj tip : Avignon ne može biti drugdje no u Francuskoj, Wartburg u Njemačkoj !

Pitanje vremena, u kojem su burgi nastali nije za nas teško riješiti. Dakako bilo je utvrda uvijek, znamo, da je i ljudevit Posavski gradio gradove i zvao furlanske majstore. Ali od toga se nije ništa sačuvalo. Od rimskih fortifikacija takodjer veoma malo : sredovječni burg nije nastavak rimskog utvrđenja već se više oslanja na predrimskie gradjevine. Mnogo se je gradilo i od drveta, ma da, sve do kasnih dana 16. i 17. stoljeća. U mnogim su zemljama razni uzroci doveli do rane gradnje burgova ;tamo ih je mnogo nastalo u romansko doba, u doba kad

je arhitektura nekako izgledala, kao da se spušta svom težinom na tla. U nas je glavno doba gradnje burga bilo nakon tatarske provale, d a k l e p o l o v i n o m 13. stoljeća, u doba kad je već prelaz k novoj arhitekturi gotike dovršavao, k toj arhitekturi, kojoj je značaj nemirno uzdizanje sa tla. O tom govore jasno i sačuvani arhitektonski ornamenti. To je bilo doba križarskih vojna, to je bilo silno miješanje Istoka sa Zapadom, doba velike uznenirenosti, doba, kad su se već počeli dizati gradovi — varoši — kao protivština burga. U nas Varaždin od 1209., pa Samobor i Zagreb 1242. Ali jedva je jedno stoljeće potrajala absolutna premoć burga, već početkom 14. stoljeća dolazi top iburgi na visovima nisu više gospodari već su tek izvrstni ciljevi.

*Sl. 2. Samobor. Tlocrt grada XIII.—XVIII.
st. Petokutni bastijon za topove.*

*Sl. 3. Samobor. Ruševine grada, koje pokazuju razvoj grada
kroz pet stoljeća.*

Odnosaj je prema vlastima bio u razna vremena raznolik. Ako je kralj bio jaka ličnost, on bi svoje uvijek zapisano pravo absolutnoga vlasnika i izvršivao. On bi zamjenjivao građeve, da opasno plemstvo drukčije razmjesti (Kurjakovići, Šubići

u Zrinu), on bi gradovima darivao vjerne, a oduzimao ih nevjernim. Bilo je dakako mnogo plemenskih gradova, onako kako se do danas sačuvao grad turopoljski Lukavec iz vrlo kasnog doba, ali pomalo postaju svi kraljevski. Pa kad je država bila po županijama, komitatima, uredjena, mnogi su gradovi bili županski, dok se to nije napustilo, pa su kraljevi prodavali cijele županije sa ovima gradovima u ruke pojedinih familija, kao njihovo privatno vlasništvo. Frankopani, pa knezovi Celjski. Kasnije preuzima vlast gradove, da ih učini pograničnim tvrdjama u boju s Turcima Zbog nevjere daje kralj Matija koncem 15. stolj. srušiti grad Frkljevce, vlastnost Blaža Husara (u požeškom kraju, pa se valjda do danas sačuvala rečenica :ode u Frkljevce !)

Progledajmo ono par stotina dijelom sačuvanih dijelom u većim i manjim ruševinama postojećih sredovječnih gradova; svrstat ćemo ih najlakše u tridočetiri grupe po bitnim karakterima, a ne ćemo metnuti s uma, da nema nigdje ni dva sasvim jednaka burga na svijetu.

U prvu ćemo grupu smjestiti one gradove, koje su se onakvi sačuvali, kako su nastali u 13. stolj., t. j. one, u kojima nema naprava i preinaka kasnjeg vremena, u kojem gospodari već puška i top. Tu je velik dio, koji ima tek braničkulu na najzgodnijem mjestu, a sasvim sporedne druge prostorije za stanovanje. Braničkula može biti okrugla, četverostrana, peterostrana, ili u formi velike potkove. Tu bi spadali primjerice : Garićgrad, Čaklovac, Okić (Sl. 1.), Medvedgrad, Drivenik u Vinodolu, Prozor u Lici, Gvozdansko, Klokoč, Vrdnik u Srijemu.

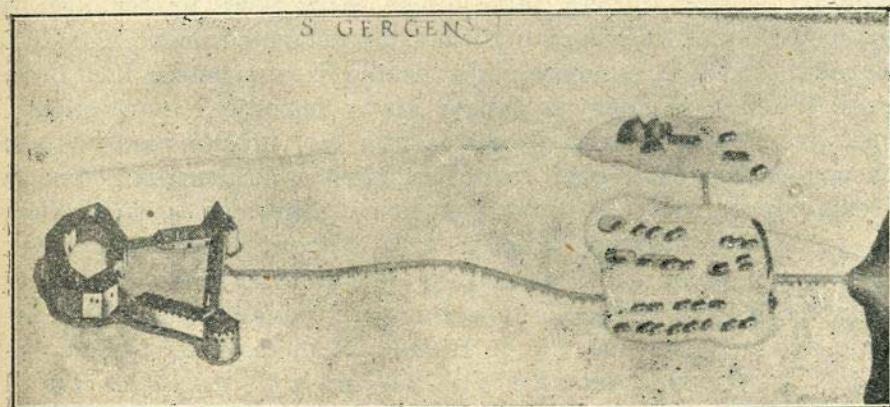
U drugu grupu ući će svi gradovi, gdje je od prvotne osnove manje ostalo, a prevladaju prigradnje i naprave iz doba vatretnog oružja, te se dalje pretvaraju u dvore ili stvaraju dvore u blizini. To su najljepši i najveći gradovi na pr.: Samobor (Sl. 2. i 3.), Ozalj, Cetin, Cesargrad, V. Tabor, Orahovica, Ružica, Kalnik itd. Kao posebna grupa spadala bi ovamo i većina frankopansko-zrinskih gradova: Grobnik, Bakar, Trsat itd., a opet napose gradovi gradjeni u ravnicama: Gjurgjevac (Sl. 5.), Ribnik, Valpovo.

U treću grupu ušli bi gradovi u kojih je već novo doba ognjenog oružja sve svoje naprave provelo : Varaždin, pa novogradnje: Sisak (Sl. 5. i 6.) i Nehajgrad kod Senja kao prelaz k tvrdjavama kao što je već Karlovac, pa Osijek, Petrovaradin, Stara Gradiška itd.

Još je potrebno, da se iznesu neka pitanja, koja se tiču izgradnje gradova.

Zidovi su u razno doba raznoliko gradjeni, uvjek ih ima i dobrih i loših. Redovno se grade gradovi od kamena, rijedje od

ciglje, koja više služi za krpanje. Mnogo se po sastavu zida neda zaključivati, tek ova ili ona osebina, pokazuje na odredjeno vrijeme. N. pr. buckelk v a d r i nalaze se redovno u najstarijima: Medvedgradu i Kalniku. Za obranu služe u zidovima s t r i j e l - n i c e raznog oblika, pa k r u n i š t a (Ilok), i z l j e v n i c e (V. Tabor, Vinica), pa razni d o k s a t i (Erker)), koji se često grade od drva, kao i hodnici oko vrha kula (ne rijetko samo u doba opasnosti). Pristup do grada uvijek je otešćan: s t r m i n o m i u z a h n o š é u p u t a (Okić) (Sl. 1.), grabom (u koju se dakako tek u rijetkim slučajevima puštala voda), p o k r e t n i m m o s t o v i m a (Ozalj), te pristupom preko posebnih u l a z n i h č a r d a k a (Slunj, Orahovica). K r o v o v i su uvijek bili strmi, redovno pokriti crijeponom, a u doba bastijonskih tornjeva nije dakako bilo krova (na varaždinski grad metnuti su naknadno krovovi). P r o z o r i su prema vani bili tek uske pukotine (Medvedgrad), a unutra obični gotski s kamenim vijencima i prozornicima (V.

Sl. 4. Gjurgjevac. Grad zidan uokrug, optočen močvarama, preko kojih vodi drveni most. Danas sve izrušeno.

Tabor). Kasnije doba znade za prozore sa sjedalima u debelim zidovima: Ribnik, Valpovo, Ružica. Od sredovj. u n u t r a š n j e g u r e d j e n j a nije ništa sačuvano, vrlo malo od s r e d o v j. o r u ž j a , tu moramo zaključivati po analogijama.

Kao posebni dio zavreduje spomen g r a d. k a p e l e (Medvedgrad, Samobor, Okić, Ružica, Ribnik, Brinje (Sl. 7.) itd.), koje su sve uređene i za obranu, redovno u najvišem dijelu, a kadšto i u dolnjem. K njima se pridružuju i samostalne crkve, koje su imale naprave za obranu. Drenovac požeški, Mikanovci i vrlo lijepa Morovićka u Srijemu.

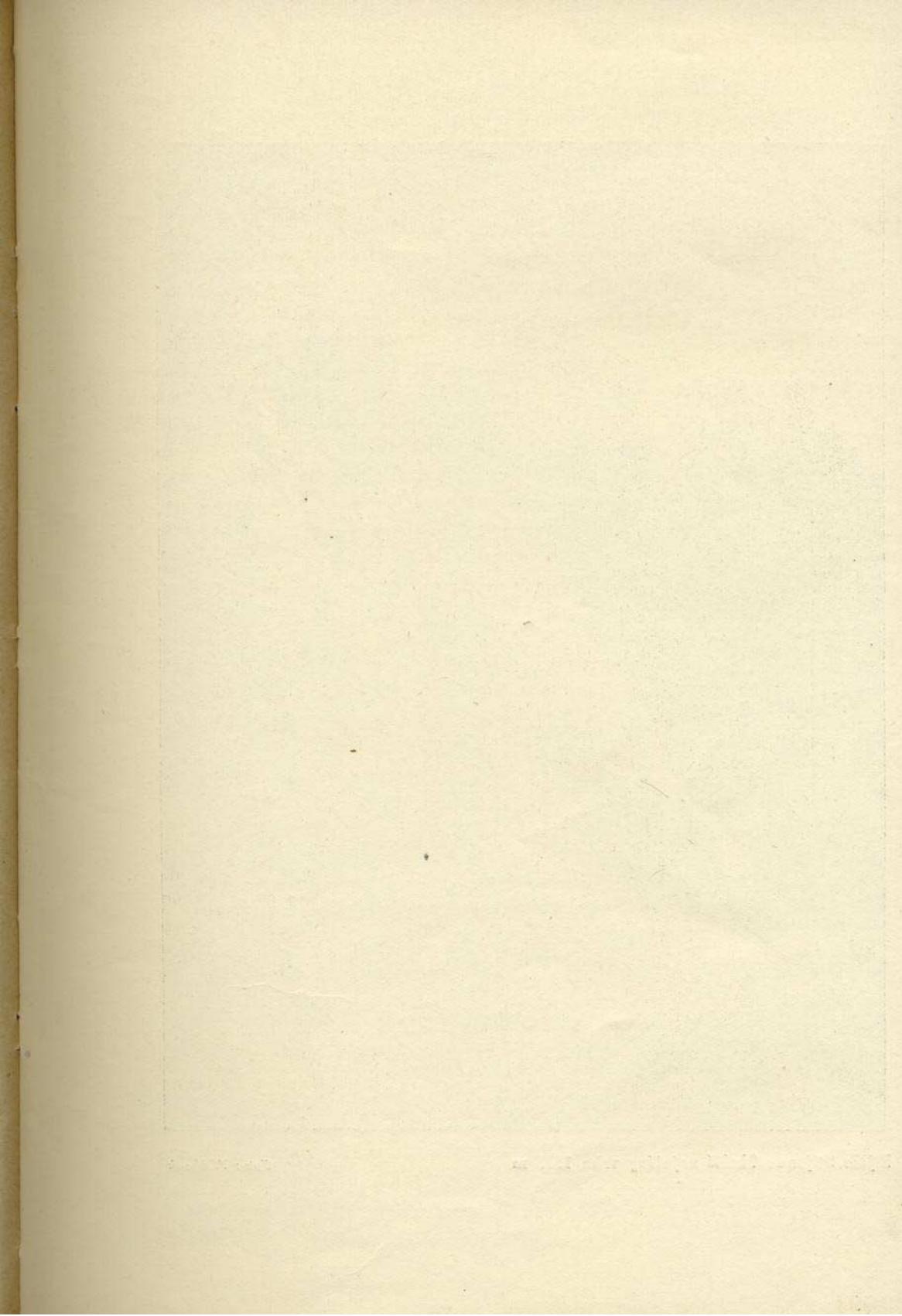
P o v i j e s t i p j e s n i š t v o ne može nikako da mimoidje ove često vrlo važne spomenike. Poezija ih traži, da im dade opet svoj romantični život, pa stvara u čitača predodžbe, koje su neris-

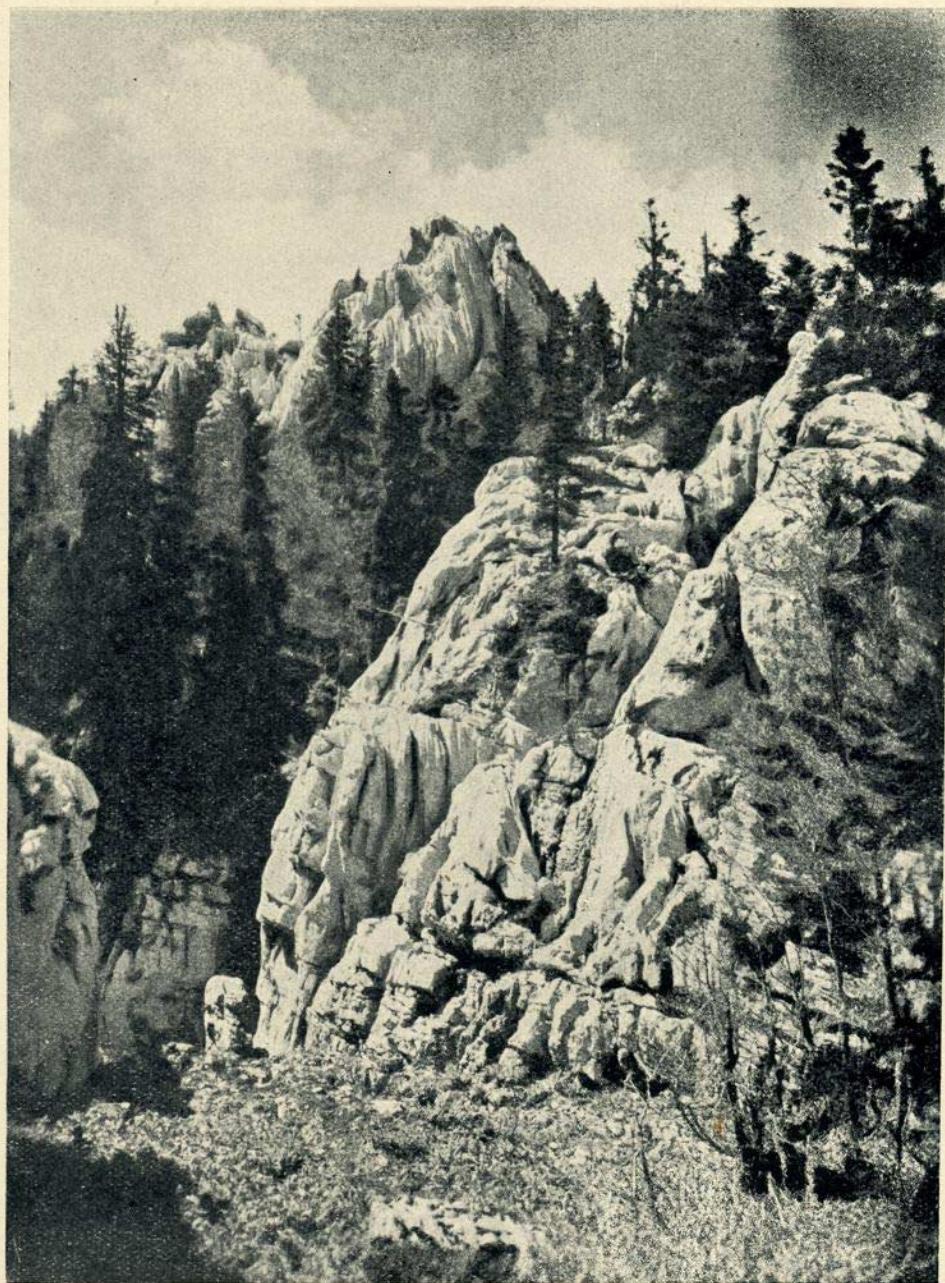
jetko posve neistinske, ali opet i često posve istinske, tako, da se prividja, da je historija tek dio pjesničke istine. A kadšto doista i historija nadmašuje i samu poeziju ustanovljujući upravo fantastičku prošlost. U glavnom je historija naših gradova historija porasta i pada naših rodova, u njihovoj se historiji zrcali historija cijelog naroda, kako je to uvijek bilo i kako će uvijek biti. Pa kad su ovi rodovi jače sudjelovali u historijskom dogodjanju onda su i gradovi, njihovo jako oružje, jače istupali, dok su u drugim slučajevima ostajali i jedni i drugi u pozadini, tako, da se je svaki spomen izginulih gospodara zameo.

Konačno par riječi o restauracijama gradova. Svi pokušaji, da se nešto, što je u vremenu nastalo u vremenu prošlo opet obnovi svršili su unatoč silnih studija i golemyh troškova uvijek jadno: uništeno je istinsko staro, a stvoreno neistinsko novo, kulisa, koju su prepoznali kao takovu odmah čim je dovršena, kadšto još prije. Tako su izmasakrirani gradovi na Rajni u polovici prošlog stoljeća, tako je loše restauriran Maršenburg, pa još lošije Hochköningsburg u Elzasu, a troškom od preko 12,000.000 maraka! Tako je u novije doba nastao Kreuzenstein kod Beća: grof Wilezek sakupio je dapače staro kamenje i stari crijepl i opet sve skupa igrarija. Kod nas nije bilo nikada para za take eksperimente, tek je grof Juraj Drašković u šezdesetim godinama »restaurirao« Trakošćan, tako, da nema gotovo ništa zajedničkog sa prijašnjim burgom, tako je grof Nugent izmrčvario Trsat, prije pravi sredovječni grad, tako je Dubovac dobio djetinjasto krunište, a u najnovije je doba Bosiljevo bogataša Kosulicha postalo sve prije no ono, što je trebalo da bude. Ne restauraciju, već konzervaciju: sačuvavaj ono, što imaš i ne laži gradnjom! Ne uništavaj onako kako je bezdušno uništen Gotalovac, Pakrac, pa naša Bakačeva kula! Evo u dvadeset godina nismo smogli da nešta adekvatnog tamo sagradimo!

U slikama pokazuju se dokumenti za sve ovdje navedeno. Kako su naši drevni majstori odabirali mjesto za gradnju pokazuje Kiringrad, Okić (Sl. 1.), Modruš, Belec. Kako izgleda njemački burg, gdje i danas živu potomci onoga roda, što su ga gradili: Eltz u Elzasu. Kako jednostavan burg prve grupe kao Garić, Čaklovac, Medvedgrad, taj naš najzanimljiviji grad zagreb. biskupa, Babonića, Albena, Celjskih, Ivaniša, Korvina, Karlovića, Erdöda, Gregorijanca, Zrinskih, Mikulića, Čikulina, Sermaža — do Kulmera. Zar nije u ovim imenima izrečena historija od sedam stotina godina?

Gradove druge grupe zastupa Samobor (Sl. 2. i 3.), djelo češkog kralja Otokara, pa i tu se sastajemo s Babonićima, Celjskim, Ungnadom, Bakač-Erdödyma i t. d. Živio je mijenjajući se

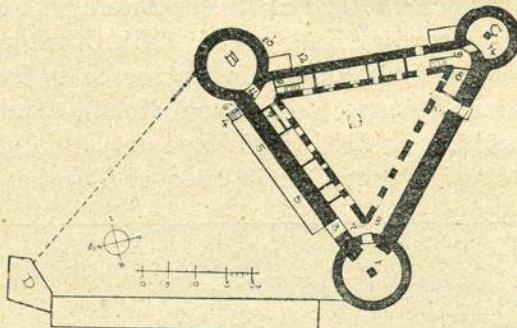

Bijele Stijene : Okoliš najvišeg vrha 1335 m

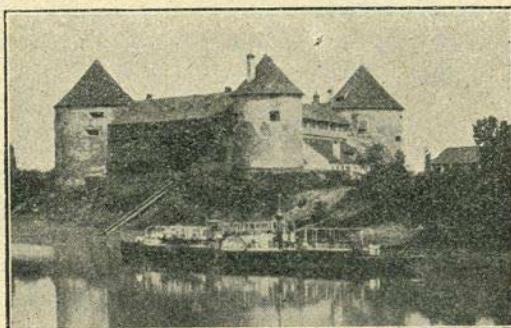
Foto : V. Novak

do pred 100 godina! Pjesmom proslavljeni Ozalj, nekad Babonića, konačno Frankopana i Zrinskih malo je sačuvao od starine, ta još se god. 1814. tu gradi, a rada kasnih gospodara opet je ponestalo: Bathyan. Ali je u kamenu zapisano ime Nic. Co. Zrin. 1556.

Tu je bio grb Frankopana, gdje se prvi put nalaze lavovi, što lome kruh. Žitnica, za pravo konak, pa divni mostni stup, ostaci kapele — to je sve, što je ostalo od starine. Od onog Cetina, u kojem je pred 400 godina izabran Ferdinand onako

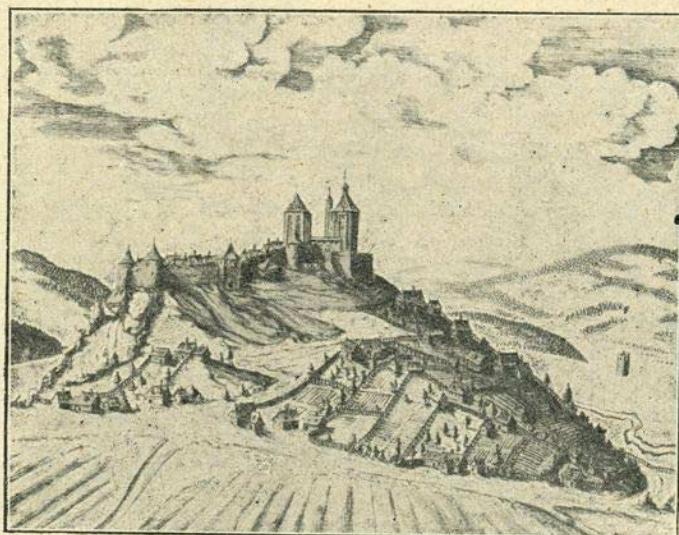
Sl. 5. Tlocrt grada Siska (XVI. st.) pokazuje tri bastijonska tornja za tešku artileriju, spojena čvrstim zidom. Petokutni bastijon još kasniji.

Sl. 6. Slika grada Siska.

malo perfidno kraljem, još je manje ostalo. Da, jezgra je još tu, ali tek jezgra starog frankopanskog grada na granici. 1559. obnovljen je onda moderno, pada u turske ruke, bude 1646. razoren, 1670. opravljen, 1705. gradi Mehmed paša glavnu kulu, 1739. Ali-paša Ergersku tabiju, kako svjedoče turski napis u arheol. muzeju u Zagrebu. 1790. osvaja ga Wallisch, Turci nasrću još 1813. i 1834., još se g. 1849. gradi stroškom od 50.000 for. kasarna, a 1866. prodaje ga krajiška vlast na rušenje: Kukuljević i Rački idu tamo i spreme za spomen te značajno poturčene tvrdje jedinu

fotografiju. Slika g. 1790. pokazuje još tursku tvrdjavu. Cesar grad se opasao svim mogućim utvrđenjima — vrijeme ga je slomilo, slomilo dapače pod njim i Nove Dvore iz g. 1603. Ratkajev je Vel. Tabor naš najljepši grad, krasno postavljen u okolini nad Desinićem, rodnom mjestu Veronike Desinić. Gotski toranj u sredini, gotske kule pred njim, krasni baterijski tornjevi na suprotnoj strani, izgradnja burga i dvor sa renesanskim galerijama, konačno vrlo kasni petokutni bastijon na kraju zidom opasanog gradišta, to je V. Tabor, koji i danas sa svojim masivom dominira onim krajem. Ružica kod Orahovice naš je najveći grad i dvor i tvrdja! Kad je 1357. Nik. Kont prepustio Zrin kralju, da onamo smjesti Šubiće iz Ostrovice u Dalmaciji dobije u zamjenu Ružicu. Potomci su knezovi iločki, a udovica posljednjeg Lovre, Magdalena udala se za Mosé de Chula, pustolova, koji se poturčio. Skoro iza toga, što je opet od Turaka osvojena, opi-

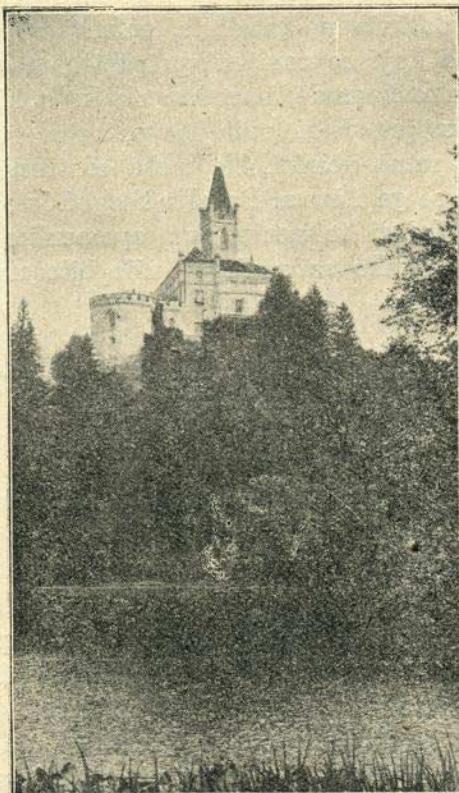
Sl. 7. Brinje nekada. Risarija car. inž. M. Stiera. Vrlo dobar prikaz izgleda grada prošlosti.

sana je 1702. pa je u glavnom takova ostala do danas. Grandijozan grad: gora na gori, pa nad njim drugi, a pod njim još velika plemenitaška kurija. Kalnik je prastar, ali i on je tek u rano gotsko doba sagradjen: vještački je smještena kula na najvišem mjestu na ispuklini, prekritoj gredama, što i danas tu stoje. Od kasnog dvora orahovačkih manje se sačuvalo nego od grada, koji je bio svojina bana Rasoera, kralja Žigmunda, Albena, Brankovića, Celjskih, pa sve dalje do Orahovačkih.

Gugjevac Mikca Prodanića, pa Ernesta Čakovačkog, i Ribnik Frankopana gradovi su u ravnicu.

Novo doba dolazi s gradom Siskom (Sl. 5. i 6.), stoga 1550. gradi kaptol: tri bastijonska tornja, kasnije još jedan dio s petokutnikom! Varaždin je najčudniji grad. Celjski grade tu burg od drva, pregradjuju ga, stvaraju od varoške kuće glavnu kulu burga, a Erdödy, zet Ungnadov gradi 1592 bastijonske tornjeve, diže tvrdjavske nasipe od zemlje, mijenja i gl. toranj.

Slike Modruša — (Stierova slika po Reroniju 1660.) Brinj a sada i nekada (Sl. 7.) (Stier), pa Slunja sada i nekada (1742.), daju nam predočbu o tom, kako su naši gradovi izgledali. Sravnji današnji Dubovac sa starim stanjem, pa razgledaj sliku

Sl. 8. Trakošćan. Romantički restauriran grad.

Kerestanca, dvora pod Okić-gradom iz 16. stoljeća, tipa onih brojnih dvorova 16. i 17. stoljeća: Novih Dvora, Zajezde, Lobora, Novog Marofa, Bele. Ilok je (uz Djakovo) sačuvao krunište, Vočin pokazuje tipični lijevani zid, Drenovac svoju tvrđavu — crkvu.

Arhitektonski je prekrasan bio sastav Bisaga, starog grada Kaštelanovića, koji je kroz stoljeća nestajao. Sad su ga

ratni milijuni degradirali, pa tamo stoji nakaza! Trakošćan (Sl. 8.) je restauracija šeždesetih godina 19. stoljeća, pa pokazuje forme, koje su onda bile moderne.

A konačno i mrtvi nek osvanu: Pakrac stari grad prijora vranskih, kasnije Tahija, pa Nikole Zrinskog, koji je još 1867. bio izvrsno sačuvan, a 1875. prešao u ruke crkvene općine, porušen je besmisleno i Pakrac je postao običnom selendrom.

Prošli smo tako letimice diljem naše domovine. Mnogo još treba, da se uradi. Tu je rad jednoga čovjeka, pa i više njih posve nedostatan. Ali tu može planinarstvo mnogo pomoći. Ne treba ništa posebnoga, ali neće biti teško pribilježiti i opisati kratko koje novootkriveno gradište, snimiti od vremena na vrijeme gradove, na koje se namjeri, pripaziti na eventualno otkrivene arhitektonske komade, naročito onake s klesarskim znakovima, upućivati svijet, da ne ruši bez potrebe svoje spomenike, ta to će vrijeme samo učiniti! Ne treba odstranjuvati vegetaciju: ona i kida zidje, al ga i čuva. Pa ako tkogod kroz ovo razlaganje nauči drukčije gledati te zanimljive spomenike naše prošlosti, koji ne smetaju nikako sadašnjosti, nije bilo uzaludno!

Od Apatišana do Lubenovca.

Dr. Miroslav Hirtz, Zagreb.

Prenoćili smo na Apatišanu (1142 m) ili, kako tamošnji narod govori, na Patišanu u šumarskoj kući Abelovici kod cestara Jose Podnara, mladog i ozbiljnog čovjeka, kako je ozbiljna ona mrka planinska okolina, u kojoj je šuma pretežno sastavljena od crnogorice ...

Prenoćili smo, kako se već moglo i dalo prema programu naše domaćice, Josine žene, u njihovoј jedinoj sobi, dok su se oni sa djetetom povukli u kuhinju, da nama naprave mjesta. Počasno mjesto u krevetu zapalo je našega starješinu dra Radivoja Simonovića, dok smo mi mlađi polijegali na tlo, na svježu, mirisavu četinu ...

Sjećam se, ja sam vrlo slabo spavao, možda zbog prevelikog umora ili možda samo zbog mašte, koja je živo radila, vraćajući u svijest razna pričanja Josine od prošle večeri o vukovima, koji ovuda cestom prolaze svaku noć, o medvjedima, kojima je ovdje u Lomskoj Dulibi i Apatišanu zimsko »pristanište«, o snijegu, koji ovdje zapadne do visine od 3 m, o Josinu predšasniku Mili Batiniću, iz Otočkog Orovca, koji je svoje mrtvo dijete držao dva mjeseca u »kladi«, dok se smrzlo, i istom, kad je snijeg smalaksao, sanio ga u Lipovo Polje na pokop ...

Oko pet sati u jutru kretali smo dalje preko Male i Velike Paljevine po oblačnom nestalnom vremenu. Barem je tako izgledalo u početku ovoga našeg puta, kojemu je cilj bio Veliki Lubenovac. Oblaci su nad planinskim glavicama posve nisko visjeli, pa je na prestanke malo i zarosila sitna kiša. Ali sve je to bila prelazna kušnja prirode, jer se doskora nad našim glavama stala otvarati provedrica za provedricom, iz koje se rodilo čisto modrilo neba i najljepši sunčani dan, kako sebi ljepšega nismo mogli zamisliti.

Zato nije bilo čudo, što smo se, u terenu samo slabo pomicali. Mi uopće nikad ne napredujemo brzo, jer hoćemo da sve vidimo i čujemo, razmotrimo i proniknemo, da se naužijemo u punoj mjeri krasota prirode.

Ne bih trebao ni reći, koga ovdje mislim; to je naša stalna planinska četvorka, kojoj pripadaju osim mene dr. Simonović, dr. Poljak i Ilija Šarinić. Ovaj put su nas pratila i dva Krasnara, mladi momci Mate Samardžija i Petar Vukelić kao nosači.

Velika Paljevina puna je vrtača i japaga, razlomljenog kamenja i stijena. Ne znam, kad je njena šuma izgorjela, ali se sjećam, da je takva bila još godine 1908., kad sam prvi put prelazio preko nje u Štirovaču, a takva je bila po pričanju dra Simonovića i god. 1904., kad ju je on upoznao. Doista je tužan pogled na njezinu oskudnu vegetaciju, iz čijega se zelenila ističu ogorjeli panjevi i debla u napadnoj opreci prema bijelom kamenju. Od drveća raste ovdje jela, bukva, smreka, ivika, topola, javor, žestika, zovika, brijest, jasikovina, a ima nešto i borova. Ima i drenine, čije bobulje narod kupi i peče od njih rakiju drenju lovicu ili drenovicu, koju smo i mi kod Jose Podnara okušali, a osobito mnogo ima malina i jagoda, zbog čega se i medvjedi u ljetno doba godine najradje zadržavaju u nepreglednim guštarama Paljevine. Uspijevaju tu i neke vrste bilja, koje medvjed voli da jede, tako kozlac (*Arum maculatum*), nadalje brnduša (u koje je cvijet modar, list uzak i bijelo prutan, a kapulica (lukovica) mala, pa srpac (*Allium ursinum*), od kojega jede samo palicu (stabljiku).

Od naših pratilaca smo doznali, da su medvjedi u ovom kraju kolašti (imaju bijelo kolo oko grla), zbog čega ih narod zove grlani. Za nekoga Josu Čukina iz Kosinja rekoše, da je ovdje u Paljevini pobjio 7 medvjeda i da imade u njoj 10 jama (brloga).

Iz Paljevine se otvara upravo divotan pogled na značajne stijene Kozjaka (1620 m), a kad se predje u Ledenu Dragu, zagleđaju se takodjer bijeli Begovački Kukovi.

Na Križoputu u Ledenoj Dragi, gdje se odvaja cesta, koja ide u Begovaču i Štirovaču, naišli smo na raskopanu jelovu kladu,

koju je medo možda kratko vrijeme prije našega dolaska jakim šapama razvalio, tražeći u njenoj prhladi ličinke i mrave, a na samoj cesti velik kup njegove svježe balege, koja se u hladnom jutarnjem zraku još pušila . . .

Na Križoputu ima šumski rasadnjak ili biljevište, u kojem se uzgajaju iz sjemena jele i smreke.

Niže biljevišta skreće se desno u Mali Lom, i na tom zaokretu nalazi se proplanak, gdje smo vrlo prijatno nekoliko časaka proveli, dok je dr. Simonović spremao u herbarij svoje cvijeće, floru Paljevine. Dok smo tu plandovali, polijetalo je oko nas veliko jato planinskih kreštalica kriješteći hrapavo iz svega glasa: re re re!

Put kroz Mali Lom nije bio nimalo zanimljiv, jer je gusta šuma posvema zatvarala vidik. Težak, zadušljiv i vlažan uzduh, padao je kao olovo na disala, a noge su propadale do gležanja u mokro i poput ugljena crno tlo uskog šumskog kolnika, koji već odavno nije u prometu. Vidjelo se to i po divljoj šikari u njegovoj neposrednoj blizini i po gustoj visokoj travi na njem samom. U početku je svaki čas nekoga pljusnula grana po licu, dok se nismo radi opreza razdvojili na veće udaljenosti. Bilo je na tom kolniku takodjer ovećih lokva, koje je trebalo oprezno obilaziti, što nije bilo nipošto lako, jer nas je u tom sprečavalo gusto granje.

U Malom Lomu vladala je gotovo grobna tišina, a i mi smo poradi opreza napredovali u dubokoj šutnji. Kroz mirni ustajani zrak čulo se jedino bruanje raznih kukaca, naročito muha i osa šiškarica, samo je na jednom mjestu izletio preplašeni kos i glasno začoktao, da se njegovo grlo daleko čulo kroz planinsku tišinu.

Ovako smo stigli na košanicu u Malom Lomu, gdje inače Krasnari kose, a ob zimu navraćaju se ovamo zbog kuna zlatica, slijedeći u krpljama njihove tragove u snijegu. Kuna mora da imade u ovome kraju još dosta, jer smo i mi putem kroz Mali Lom svuda nalazili u mekanom blatu njihovih tragova i izmetina, koje redovno ostavljaju na povиšenim mјestima, na panjevima i oborenim trupinama, za znak, da se lakše nadju. Naši pratioci nam rekoše, da se čovjek u ovome kraju i u ljetu lako zайдje, a pogotovo zimi za velikih sniježnih smetova, kad od snijega »visi po granama kitina, pa sve dodje pomotato«. Na košanici u Malom Lomu iznenadila nas je jošte upravo ogromna množina borovače, ili m elice (*Vaccinium myrtillus*, *Heidelbeere*), koju tako zovu u selu Vukelići kod Krasna. Naši Krasnari pridodali su, da ima ovdje borovače toliko, da čeljade ne bi poginulo od gladi, kad bi se u ljetu ovdje zaišlo. I mi smo se do sita nazobali njenih okruglih crnih boba, posutih modrim pepeljkom . . .

Iz Maloga Loma prešli smo u Veliki Lom i nekako oko 10 sati prije podne uhvatili smo košanicu pod Hajdučkim Kukovima, gdje inače kose Podgorci. Premda se ovdje Hajdučki Kukovi motre iz male daljine, ostavljaju u duši izvanrednu sliku, jer se njihovi bijeli kukovi i kamenjaci iz zelenila rijetke smrekovine napadno izdvajaju, a dojam ljepote povisuju najviše glavice, na kojima ima nešto mrke klekovine.

Na košanici u Velikom Lomu bilo je neobično živo, jer je ispod naših nogu pri svakom koraku prskalo nebrojeno mnoštvo nekih sitnih smedjih skakavaca uz glasnu zriku err.. err.. cr.. erš!... Naišli smo tu takodjer na čitave prostore zarasle medvedovinom (*Allium ursinum*) i srčenikom (*Gentiana lutea*), biljakama, kojima se medvjed hrani.

U sjevero istočnoj strani Velikoga Loma izviruje vrh Katalinice.

Najveća dolina u Velikom Lomu zove se Smrčeva Dolina, o kojoj su nam pričali, da u njoj imade ogromna pećina, a u pećini da je još od Grka zakopano blago, koje bi jedva iznijelo trideset mazgi. Da se Smrčeva Dolina prodje, treba pola sata.

Putem kroz Veliki Lom pokazivali su nam naši Krasnari još više drugih trava, medju njima »slatku« travu mliječak, koju jedu srne, zecevi i medo, pa repusinu travu, koju medo takodjer voli, ali je kuhaju i prascima.

Napokon smo se približili golemoj košanici pod Velikim Rajncem (1667 m), koji je, kako je poznato, trupinom veći, ali niži od Maloga Rajnca (1699 m). Tu smo sreli na paši prve ljude na čitavom dugom putu. Bili su to žitelji iz Biluća kod Starigrada u Primorju. Gotovo čitava trupina Vel. Rajnca obrasla je šumom tako, da samo na vrhu, a ponešto i dolje na podnožju proviruju iz zelenila bijeli kamenjaci. Šuma je mješovita: iz smrče proviruje bukva, ali ima i mnogo obamrlih smrča, čiji suhari izgledaju kao sablasni kosturi u bujnoj vegetaciji. Na jednom prisanku zatekli smo i kosce, pa nam je bilo ugodno, kad je jedan od njih u nama prepoznao svoje stare znance. Bio je to starina Stipe Vukošić iz Babrovca niže Zavižana, koji je primijetio, da se dra. Poljaka i mene dobro sjeća, kad smo neke godine, silazeći sa Zavižanskim Visova niz onaj krški vratolom, stigli u Babrovac i sjedili pod jasenom pred njegovom kućom...

Košanice pod Vel. Rajncem dosta su slabe, jer po njima raste samo niska trava, a posute su mnogim osamljenim kamenjem, koje i ovdje zovu ruste.

Poslije monotone planinske samoće i tištine osjećali smo se ovdje kao probudjeni glasovima ove idile. Klepke mula, čavkanje pasa, rez i zvezket kose, kriještanje planinskih lješkarica, cika i

vreva skakavaca: sve nas je to oživljavalo tako prijatno, da nismo osjećali nikakva umora, a zanosio nas je takodjer krasan pogled s jedne strane na Vel. Rajinac, s druge strane na Lomske Kukove, kako jošte narod zove Hajdučke Kukove (1528 m), i Kukove, koji se na njih nastavljaju sve onamo do Lubenskih Vrata, gdje se ispinje njihov najviši kamenjak (1658 m).

Pod Vel. Rajincem zabavljao sam se nešto malo i sa lovom: ubio sam dvije lješkarice i ulovio jednoga sljepića, što je za kosce bio neobičan dogodaj, kad su vidjeli, kako se sljepić previja u mojoj ruci, a ja ga se nimalo ne bojam, jer je sljepić po narodnom vjerovanju opasniji od najotrovnije zmije... Jedan je između njih odmah primijetio, da bi sljepić devet majka rasčvilio i devet jarmova opustio, da slučajno vidi ko što ne vidi...

Doskora smo prošli i Smrekovu Dulibu, u kojoj su smreke ravne kao vite jele i došli do raskršća na Ruji, gdje smo radosno pozdravili na jednom kamenu napis »Pazi! H. P. D.«, a na drugom oznaku »Put na Alan«, t. j. markacije našega društva. Ovdje je raskršće triju puteva: lijevo se ide na Alan, desno na Jezera, ravno u Zavižan.

Mi smo udarili na lijevo uza vrlo strmu kosu kroz smrek i bukvu i doskora se probili kroz Lubenovačka Vrata (1474 m), gdje smo se na vrh sedla zaustavili radi vidika, koji se otvara na sve strane sjevernoga Velebita, naročito na njegove glasovite kukove (Vratarski, Hajdučki i Bogovački Kukovi) i na Veliki Kozjak. Vidi se dapače sve onamo do Šatorine, čiji značajni čunji u pozadini izviruje.

Spuštanje sa Lubenovačkih Vrata prema Lubenovcu bila je šetnja divnim košanicama između smrekovih i bukovih šuma. Nezaboravan ostaje u duši planinara dojam, kad izadje iz dugačke ove kotline pa zagleda pod nogama Lubenovac, jedno od najvećih i najljepših krških polja u Velebitu.

Gledajući jošte onako sa visa stanove na Lubenovcu, odmah smo se bili i odlučili za najljepši stan, koji je stajao na maloj površici, i jedini bio načinjen od drva (smrčevine). Bio je to stan Martina Miškulina žitelja iz sela Miškulini 'u Podgorju.

Brzo smo se upoznali sa našom simpatičnom planinkom Matijom Miškulim i protumačili joj svrhu našega boravka na Lubenovcu. Doktor Poljak i ja dali smo se odmah na posao, da razapnemo šator nedaleko stana u jednoj ogradi. U šator smo nanijeli za ležaj sijena, uprtnice namjestili za uzglavlje, a kapute pripravili za pokrivala.

Čarobna bila je ova večer na Lubenovcu, koju smo sproveli u stanu naše planinke oko vatre, pričajući doživljaje i osluškujući do kasne noći razne glasove. Prospavali smo kao obično u brzom

tempu, a i nismo zapravo spaval nego više drijemali, jer je noć bila studena. Ja sam se noću neprestano budio i podvijao pod sebe rubove kaputa, da se zaštitim od studeni. Još nije stalo ni pravo svitati, a već je na Lubenoveu bilo bučno, čule su se klepke mula i glasovi ljudi, koji su tovarili bale sijena na mule, žureći se, da još prije sunčane paljevine sanesu tovar niz krš u Primorje.

Kad smo u jutro izmiljeli ispod šatora, stao sam se tresti od studeni kao rogoz na vodi. To je bilo prvi puta, što sam spoznao svu prednost i blagodat šatora, u kojem je bila temperatura barem za 10 stupnjeva C viša nego napolju. A kad je preko glavica obasjalo i prigrijalo sunce, naš šator počeo se pušiti kao dimnjak, jer su se na studenom jutarnjem zraku stvarale pare.

Na Lubenoveu i u njegovoј okolici proboravili smo četiri dana, verući se po svim onim kukovima i kamenjacima i slikajući njegove krasote.

Obišli smo kukove u Jarekovec, zvane Jarekovačke Grede ili Jarekovačke Klade, nadalje Pavić Kuk, Dujić Kuk i Kukove Snježnice, zvane takodjer Donji Kuci. Dok smo se tako verali, skupljao se dolje po košanicama radoznali svijet, promatrajući u čudu ovu našu pasiju. Naša planinka neprestano je bila salijetana pitanjem »kaki su ono dokonjaci«, t. j. dangube, jer stanari nisu mogli pojmiti, kako se mogu ljudi verati ovako čitave dane po stijenama, kud hodaju samo njihove koze.

Od kukova i kamenjaka trebalo bi svakako pomnije istražiti Snježnicu, na zapadu Lubenovcu, gdje ima više od dvadeset jama sniježnica i mnogo brezdanaka, ili brezdana, čije otvore zovu »zjatlo«. Kako su u Podgorju vrela rijetka, a nema baš svuda ni nakapnica (cisterna), odnose odavle snijeg do polovice listopada.

Jarekovačke Grede nisu drugo nego dio Hajdučkih Kukova, koji su dobili svoje ime po hajducima, koji su se nekada u njima krili. Još danas tamošnji stanari pokazuju jednu gredu, niz koju se posljednji četnik survao u provrslu (ponor). Tom zgodom, kažu, da mu je iz žepa panuo i list, hajdučki znak, koji su ljudi našli i u njemu pročitali njihovo »starinsko« znanje. U listu se spominje i njihov stan, hajdučka pećina, u kojoj ima na tovare zlata i zlatna oružja, ali bi se ovo blago moglo da nadje samo u »granjivanju« sunca. Ljudi su ga dakako pošli tražiti, ali se nisu mogli popeti na strmenitu gredu. Po narodnom pričanju ima takodjer u Bevandovec velika pećina, u kojoj su hajduci (četnici) stali.

Od osamljenih kukova značajan je naročito Pavić Kuk zbog svojih mnogobrojnih noževa i dubokih, širokih i dugačkih žlebova, koji teku većinom niza stijenu, ali ih ima takodjer vodo-

ravnih. Na jednom mjestu stvorile su meteorne vode od obadviju vrsta žljebova sliku slova Z. Neki žljebovi duboki su i do 1 m, a široki do 35 cm. Pavić Kuk ima dva glavičasta vrha jedan viši, drugi niži. Na nižem vrhu nalazi se prostran ravnjak, do kojega se teško popeti, a ima i dvije vodoravne terase, koje sijeku mnogobrojni žljebovi.

Na jugoistoku Lubenovcu veličanstveno se ispinje Vel. Kozjak, dok mu jug zatvara Mali Kozjak ili Kozjačić, u kojemu ima proplanak i u njemu lokva Ruja, u kojoj je pitka voda. Ovaj dio Kozjačića zove se Brinica ili Brdo od Ruje. Narod vjeruje, da je ovo vrelo postojalo još u rimsko doba i tvrdi, da je iz istoga vremena njegova kamena ograda, što u ostalom možda odgovara istini, jer se doista na tome mjestu vide još danas ostaci stare rimske ceste, koja je spajala nutrašnjost sjevernog Velebita sa Primorjem. Narod hoće, da se pod Rujom poznaju takodjer tragovi rimskoga groblja, a takvo groblje da se nalazi i pod Ružanovim. Veoma je zanimljivo, da za ovo vrelo znade stoka sitnica i mule i da životinje same dolaze, kad ožedne, na ovo vrelo iz najudaljenijih dolaca. Mudre životinje same su sebi načinile i ugazile put, kojega se stalno drže i ne zaborave ga do godine, već ga opet nadju, kad ih iz Podgorja dognaju na planinu. To je znak, da njihovo pamćenje seže najmanje natrag za godinu dana.

Pogled sa Lubenovca na Vel. Kozjak upravo napadno sjeća na Klek, jer je i njegova kamenita grbina svojom konfiguracijom slična okamenjenom divu. Lijep je pogled na Vel. Kozjak takodjer iz Bevandovca, a još ljeplji sa glavica okolnih kukova, naročito sa vrška Jarekovca, s kojega se vide i neki drugi vrhovi.

Veliki Kozjak i Mali Kozjak dobili su ime po divokozama, kojih je još prije rata i po nekim drugim kukovima bilo, ali im se poslije zatrlo pleme. Mile Vukušić iz zaselaka Male Brisnice uvjeravao me je, da je još pred nekoliko godina u predjelu Škalovac Kuci motrio divlju kozu, koja se rogom hvatala za gredu i tako pripinjala...

Na Lubenovcu ima u svemu 18 stanova sve sami: Miškulini i Vukušići iz raznih sela i zaselaka Jablanačke općine. Ovamo dolaze samo na košnju i ne ostanu dulje od mjesec i pol. Osim stanova vide se na Lubenovcu mnogi ogradjeni prostori, koje zovu kotarine ili vrtlovi. To su vrtovi i povrtnjaci stanara, u kojima sade poglavito kupus, repu i krumpir, ali krumpir malo kad dozrije, jer ga odnese mraz. U nekim vrtovima stoje takodjer bijele humke od pokupljenog kamenja.

Nekad je bilo na Lubenovcu mnogo više takvih kotarina, zamedjenih kamenjem i tanjim jelovim stablima. To je bilo prije 50 godina, dok je stajala stara krupna šuma, koje je posve nestalo,

jer su ljudi sami podmetali vatu i šumu palili, da povećaju time svoje pašnjake. Još danas se na Lubenovcu vide dugački redovi gromača, ostaci nekadašnjih kotarina. Stariji svijet pričao mi je, da je nekad stalo na Lubenovcu i po 2.000 volova, da se tu oralo i sijalo kao u najplodnijoj ravnici. Bilo je gospodara, koji su javili sami stotinu koza bez druge marve. Danas imaju pojedine kuće ili kako stanari govore podinice najviše po deset glava stoke sitnice. Šuma je bila tako velika, da su najveće drveće sjekli za jarbole. Drveću su samo okljaštrili grane i nisu ga tovarili na kola, nego su za nj svezali mnogo pari volova i tako ga vukli do luke Stinice. Mnogo šume opustošio je i iskrčio svijet takodje radi svojih vrtova i povrtnjaka. Još danas se vidi na Lubenovcu dugačka ulica, koja je tekla između redova gromača duž cijelih jezera ili tratinica, kako stanari zovu svoje košanice. Druga kraća ulica tekla je opet preko Dolca na Ruju, gdje je vrelo. Na sjeveru i na jugu Lubenovca ima mnogo rasijanih rusta.

Između okolnih visova, koji zatvaraju veliko Lubenovačko Polje, nalazi se još nekoliko plodnih i pašom obilnih dolaca, tako Vel. Dolac, koji rastavlja rimska cesta u dvije košanice, u Dolac i Grlo, nadalje Sušenica i Plančice, Zakuk, Vel. i Mali Jarekovac, Matin Dolac pod Kozjakom, Mali i Veliki Štirovac više Doca, napokon Žigine Kite više Hajdučkih Kukova.

Stanari Lubenovca su kao ostali Podgorci nomadi u pravom smislu ove riječi, jer u godini po više puta mijenjaju svoje boravštine. Premještaju se iz Primorja u srednju i veliku planinu. U srednjoj i velikoj planini nitko ne zazimi. Na velikoj planini ostanu od Jakovljeve (Jakovljeva) do Vel. Gospe, onda se sele u srednju planinu, u Vujinac i pod Lisac, gdje ostaju od Velike do Male Gospe, a poslije Male Gospe silaze u Primorje. Njihovi stanovi nalaze se u srednjoj i velikoj planini, a njihove kuće u Primorju. Glavna svrha ove seobe je paša i košnja. U Primorju kose o Petrovoj, a na planini o Jakovljevoj.

U selištima u Primorju ostaje samo nemoćna čeljad, po koji starac kao čuvar, jer ostala za rad sposobna muška čeljad ide preko ljeta na zidariju u Kranjsku i Liku.

Kad se sele na planinu, ide s njima sva domaća životinja. Blago izrenu, a što ne može samo da hoda, ponesu na svojim ledjima, ili iznesu na mulama, tako mačke u torbini (torbi), kokoši u košari, malu djecu u zivki (zipki), a prenose i iste bolesnike na nosilima.

Samo u Starigradskim planinama, pod Mrzlim Vodicama ispod Palinovca, ima nekoliko jatarata, gdje stanari i prezimljaju.

Stanari Lubenovca iznesu svake godine u planinu još blagoslovljenu voštanu svijeću i »blagoslova«, što se na Cvjetnicu i

Tijelovo blagoslovi (maslinovu grančicu). Prije nego izrenu blago na planinu, daju mu jesti blagoslovljene soli i piti blagoslovljena mlijeka, jer su uvjereni, da blagoslov štiti blago od svake bolesti i nezgode. U nijednom stanu na Lubenovcu ne manjka »blagoslov«.

Sijeno sa planinskih travnjaka prenose ponajviše na muli ili na magaretu, jer nitko ne drži konja. Dosta sijena sanesu u Primorje i jadne žene na svojim ledjima. Sijeno, koje se prenosi, zove se *t o v a r*, a ima dvije *s t r a n e*. Sijeno je složeno i sprešano u čvrste četverouglaste *b a l e i b a l i c e*. Prije toga stoji ono na košanicama u stogovima i stošćićima, pokriveno četinom (smrčevim granama), da se ne zakisne.

Stanari na Lubenovcu pričali su nam, kako su jadno živjeli za vrijeme rata. Tri godine (1916.—1918.) nisu uopće selili u planinu, jer su ove godine bile vrlo rdjave za hranu. Najgora je bila 1917., kad su morali zatrati blago, koje nije moglo »brizgati« (davati mlijeka) bez paše. Upravo je nevjerljivo, čime su se sve prehranjivali. Najviše su jeli razno bilje ili, kako oni kažu, razne trave, tako travu *r e p u s i n u*, koprivu, *t r n k r a g u l j a c*, *š t i - r o v u t r a v u* ili *š t i r*, *k o š u t i c e u*, sporiš ili stolist, što više, kosili su takodjer svaku travu, sjekli je, varili i jeli. Tukli su i mljeli, pa su metali u kruh *b a t u k u* (klipić) od kukuruza, koru od loze, koju su kupovali na otoku Rabu, i koru bukovu. Koru od loze i koru bukovu prije su dakako osušili i istom onda mljeli ili »peštali«. Nadalje su pržili kukuruz kao kavu, pekli bukov i hrastov žir, korijenje od kupusa i *k o z l a c a*. Kažu, da je stoljudi išlo jedno za drugim kopati kozlac (*Arum maculatum*) u Krasansku Dulibu. Mjesto brašna služile su mekinje, pa je »na dušu« (na čeljadi) došlo 1 i pol kg. mekinja na 15 dana.

Medju biljkama, kojima su se hranili, zapada prvo mjesto *š t i r o v u t r a v u* ili *š t i r*, o kojoj tvrde, kad se svari, da je finija za jesti nego zelje. Štir ima cvijet malo modar, a sjeme crno i sitno kao proso. Kad štirov cvijet sazrije, stoji kao *k u r u s č i ē*, a *š t a p* (stabljika) ima samo jednu nogu. Štir je i danas kod stanara u velikoj cijeni. Jedu od njega sve: i list i štap i cvijet, samo korijena, kako mi rekoše, ne smiju da jedu, da ga ne unište. U osušenom stanju mnogo ne vrijedi. Beru ga od svibnja do Jakovljeva, poslije ga više nema. Štir jede svaka životinja, ali stanari joj ne dadu, samo tko ima prase, daje ga prasetu, da se lijepo ugoji. Štir raste svuda po košanicama, pače i oko stanova, ali čobani uvijek paze, da ga stoka sitnica ne obrsti i popase. Kažu, da ga nema mnogo po šumama. Po štiru dobili su svoje ime predjeli Štirovača, Štirovac Veliki i Štirovac Mali, te Štirovčić, koji se jedan za drugi vežu.

Naša planinka tvrdila je, da za vrijeme rata ne bi tražili bolje hrane, da je bilo dosta štira.

Po košanicama na Lubenovcu ne pase se slobodno, jer su šume i pašnjaci državni. Stanari dobivaju košanice u najam ili, kako oni vele, u m u n t u, a dražbuje se u Štirovači 2 do 3 dana prije Petrove (Petrova) ili poslije Potrove. Svaka p o d i n i c a (kuća) plaća po glavi 15 do 18 D, već prema tomu, kakva je te godine paša. Od stoke sitnice ne plaćaju ništa, do li ako zadje u šumu, plaćaju u ime kvara globu od 6 D, dok od krupne stoke ili po njihovu od »debeloga« blaga (krave, mule, mazge i magarci) plaćaju po glavi 6.50 D. Bez dozvole ne smiju da kupe ni iverje ni suhare, premda ima po onim šumama na hiljade vagona leževine, koja beskorisno propada, i narod bi time činio državi samo golemu korist, kad bi pokupio tu leževinu, koja predstavlja najpogubnije leglo fatalnih insekatskih zaraza, s kojih su propale već ogromne površine Velebitskih šuma. U ime vatrarine prinose stanari po glavi 7.50 D, i onda smiju da kupe leževinu po volji. Brst i četinu uopće ne smiju da sijeku, i na to se strogo pazi. Sve, što im se dozvoli, jeste jedino ona četina, kojom pokrivaju stanove i stogove sijena, da ne zakisnu.

Kraj ovakvih prilika, a nešto i vlastitog nemara nije čudo, što je njihovo blago musavo i slabunjavo i što po torovima stoji većinom bez stelje u brabonjcima do trbuha ...

Pored lijepih uspomena Lubenovac je ostavio u meni i jedno neugodno sjećanje. Još danas me prodje jeza, kad sebi dozovem u pamet onaj trenutak ... Dogodilo se to u večer četvrtoga dana kad smo upravo pravili plan za idući dan, koji je bio namijenjen Vujincu i Cipalima, predjelima, koji leže nekako iz ruke, pa su poradi toga i slabo poznati planinarima.

Nadošlo je nevrijeme: kiša, pa pljusak, poslije je stalo i sjevati pa grmjeti ... sve češće i sve jače ... Nije preostalo drugo, nego da se zavučemo u naš stan, gdje smo posjeli oko vatre kraj otvorenih vrata, jer stanovi, kako je poznato, nemaju prozora nego samo jedan odušak u krovu, zvan vidilica, kroz koji izlazi dim. Pošto se zbog velike atmosferske depresije drvenjara bila napunila dimom, koji je ujedao za oči kao luk ljunika, držala je planinka vrata otvorena. U to je pala i tamna noć, a s njom je raslo i nevrijeme, bljesak za bljeskom, pa grmljavina za grmljavinom, kao da se lomi nebo, ruše i kotrljaju svi oni kamenjaci i kukovi niz Velebit k moru. Strašno je bilo slušati ovu lomnjavu i prasak, još strašnije gledati krivuljaste munje, koje su kroz crnu, tamnu noć, sjekle atmosferu i spajale se sa zemljom ...

Ja sam sjedio upravo tako, da sam licem bio okrenut vratima i gledao u strašnu noć ... Nikad u mome životu nisam se

bojao oluje ni gromova, ma da je bilo i kritičnih situacija ... Ali te večeri još od početka podilazio me je neki nemir, koji se napokon pretvorio u bojazan, pa u strah i strepnju, u sitnu nemoć ... Neka tajna, strašna slutnja zaokupljala je moju dušu i pripravljala me na nešto neizvjesno, strašno ... I gle, nije me prevarila! Dok sam ovako u ukočenoj neizvjesnosti pored vatre sjedio, gledajući čas u noć, čas u slabo osvijetljena lica svojih drugova, odjednom je opet zabljesnulo i grunulo ... i ja sam padajući nauznak na svojem sjedalu jasno video, kako kroz tamu noći leti ogromna sjajna kruglja prema našoj drvenjari na naša vrata, upravo prema meni ... osjetio sam, kako me je nešto ošinulo, prodrmalo i omamilo, a smogao sam još toliko snage, da sam izlanuo riječ :grom... U istom ovom trenutku raspoznao sam još da planinka zatvara vrata, a dr. Simonović da baca od sebe sat, ključeve ... sve metalne predmete.

Ne znam, koliko je trenutaka ova moja smetnja i omama trajala ... Kad sam došao k sebi, video sam, da je vatra potrnuta i da gori svijeća, koju je planinka zapalila. Prvo mi je bilo, da se pridignem, jer mi se učinilo, da mi je donji kraj uzet. Velika bijaše moja radost, kad sam ustanovio, da mogu stajati i nogama micati, da sam ostao nepovredjen ...

Još danas pravo ne znam, je li ta munja, koja je udarila u me, bila prava munja, t. zv. »munja kruglja« (Kugelblitz), koja samo omamljuje, a ne ubija, kako su me o tome stručnjaci uvjeravali, ili me je pogodila i protresla samo periferna ozraka munjine od strijele, koja je nedaleko od našega stana udarila ...

Pojmit ćete, da je poslije ove kušnje prirode, koja se po mojoživot mogla i fatalno svršiti, u našoj drvenjari zavladalo ozbiljno raspološenje. Na časove smo šutili, kao da smo od poroda nijemi ... Naš muk je prekidalo jedino zujanje muha, koje su jatima nalijetale na nas, pecajući pomamno ... dok nas nije prenula nova tutnjava novi grom ... da se do temelja tresao sav Lubenovac ... A kiša je dalje lijevala kao da je nebo otvorilo rijeke ...

Po najvećoj pljuskavici i u bljeskanju munja pokušali smo dr. Poljak i ja proći do šatora u ogradi. To nam je i uspjelo, ali se nismo mogli u nj uvući, jer ga je voda bila zalila. Stajao je odveć u nizini ... Tako smo se vratili u drvenjaru, mokri do kože, pa smo svi zajedno noćili ...

Ja nisam svu noć spavao. Ležao sam u sijenu do vrata ispod biljca zatvorenih očiju, slušajući oluju, kako vitla i bijesni kroz tamu noći. Sve moje misli bijahu uperene na munju. Prvi put je dobro prošlo, ali što će biti, ako me drugi put pomjeri? Opasan je naš položaj: stan stoji na povиšici, a gradjen je od smrekovine,

u koju najradije grom udara. I nehotice su mi usne tiho izgova-
rale značajne pučke njemačke stihove o gromu: »Fürchte die
Fichte, welche die Eiche, such die Buche«, što u našem jeziku
znači: »Boj se smrče, biegaj od hrasta, sklanjaj se pod bukvu!« ...
Pojmite ćete, ako sam u ovim i sličnim mislima zatrzao tijelom
kod svake iznovične tutnjave, izgubio posve vlast nad sobom ...

U susjednom toru, od kojega nas je dijelio samo drveni zid,
bilo je takodjer svu noć nemirno: namještalo se blago, zvonile su
klepke, a jedan jarac neprestano je lupao rogovima o drveni zid
kolibe, valjda moleći svojim načinom hrane ili ležaj, jer je prostor
u toru tako uzak, da jadne životinje cijelu noć jedna pored druge
stoje ... Jedna crvoglava, bryljiva ovca neprestano je kašljala i
hriplala kao teški bolesnik od sušice, da je čovjeka srce boljelo ...

Prema svetu dana prestalo je bjesnilo oluje, a s njim i
moja teška kušnja. Naskočila je bura, koja je stala goniti po nebu
oblake i magle po vrsima Lubenovca tako da smo još istoga jutra
mogli nastaviti put prema Alanu, od kojega je dolazila provedrica.

Šator planina (1872 m).

M. Giometta, Split

Kod mojih ekskurzija po planinama, koje okružuju Livanjsko — i Glamočko polje, često je svraćala na se pozornost ona planina, koja stepenastim usponom zatvara sa sjevera prostrano Livanjsko polje, a na horizontu se svojim čunjastim vrhovima ocrtava kao ogroman razapeti šator, zbog čega ju je i narod »Šatorem« prozvao. Promatrajući s Troglava, s Golje — i Cincar-planine, mogao sam ustanoviti, kako je prema prostranoj svojoj okolini upravo zgodno položena: s juga joj se duboko udublo Livanjsko polje, s istoka pak ono Glamoča, dok k zapadu nadalje i k sjeveru slazi ona u omanja polja, doline i drage; činjenica je to, koja jasno govori za prostrane vidike, koji se s njezinih visova velebno otvaraju. U razgovoru sam pak sa seljacima Livanjskoga i Glamočkoga polja doznao za ine njene privlačivosti: za Šatorsko jezero, pak za Bulino vrelo, kao i za divne prašume, koje ju opkoljuju. Nije se dakle čuditi, što sam s nekoliko svojih drugova odlučio, da ju ovoga ljeta posjetim; tu sam svoju nakanu tim radije i izvršio, što sam znao, da je Šator našem turističkom svijetu gotovo nepoznat. U namjeri dakle, da ga predstavim priateljima planinarstva, opisati ću ovu našu lijepu i poučnu ekskurziju, kojom je H. P. D. »Mosor« htjelo da zaključi svoju ovogodišnju ljetnu djelatnost.

Kao početnu tačku ekskurzije odabrasmo ubavi i starodrevni Glamoč, koji se diže na zapadnom rubu istoimenoga polja, a radi svojih šuma, vrela i klime slovi kao bosanska Švica. Baš o Petrovu, kad kod nas znade čestito da pripeče, krenusmo već u rano praskozorje iz Glamoča nas četvorica drugova s jednom odličnom drugaricom, a u pratinji staroga nekoga muhamedanca, poznatoga u čitavoj glamočkoj krajini s nadimka »Bili«. Uprtivši na njegovo gladno, ali vanredno izdržljivo kljuse naše teške uprtinjače, udarismo cestom, koja ide tik uz rub polja te vodi u Hlapić. Pješačenje ovom cestom, koja je usiječena u aluvijalni teren omogućava, da se na lak i ugodan način upoznaš s prilikama Glamočkoga polja. Srednja njegova nadmorska visina iznaša oko 940 metara padajući doduše ponešto od sjeverozapada prema jugoistoku. Glamočko polje zaokruženo sa sviju strana visokim planinama, predstavlja pravi tip krškoga polja, koje je nastalo vodenom erozijom. U njemu imade mnogo vir-voda, pa lokvi, bunara, ponora i napokon omanjih jezeraca. Kako nije izvedena regulacija polja, to ga plavi u jeseni dobar dio, pa se voda uzdrži tu do u kasno pramaljeće, zbog čega je i njegovo iskorišćavanje minimalno. Po rubovima se polja i humcima, koji se i usred njega umiljato dižu, prosuo bezbroj šarenih drvenih kuća, s karakterističnim oštrim krovovima. Tamna njihova boja odskače vanredno lijepo sa zelenoga plašta, okićena raznobojnim cvijećem, kojim Glamočko polje u ljetno doba veoma obiluje. Čitavo je pak polje uokolo ovjenčano zanimljivim vijencem planina: od juga k istoku dižu se čunjasti Cincar, pa šumovita Hrebljina, opasna Kujača, viti Vitorog, pa dalje u krugu slijede Čardak, Međugorje, Staretina — i Golja-planina. Zanimljive su i veličanstvene palestre visina, po kojima se bujno razgojila brojna bukva, jela, omorika, bor i klekovina pružajući još i danas dovoljna zakloništa zecu, lisiei, jazavecu, srni, vuku, medvjedu i tetrijebu.

Nakon sata pješačenja uz rub polja zakrenusmo prema zapadu, da se uz sjeverni pristranak duboke vododerine uspnemo na Gradinu (1186 m. vis.), položaj, gdje još i danas stoje ostaci kule iz rimskog doba, a kud je nekoć udarao rimski put, koji je vodio do Gradiške i kojim je navodno prolazio i naš sv. Jere pri svojim putovanjima. Kraj sjeverno Gradini, t. zv. »Doline«, jest s geomorfološkog stanovišta uvelike zanimljiv: po njemu se vrtače javljaju u takvome obilju, da ti izgleda boginjav; vrtače su većinom ljevkaste, rijedje karličaste.

Idući od Gradine prema zapadu teren se stepenasto uspinje; to su »Stolovi«. Terase su na mjestima jedne od druge jakim upadom odijeljene. Mora da su takve malene dislokacije slijedile za

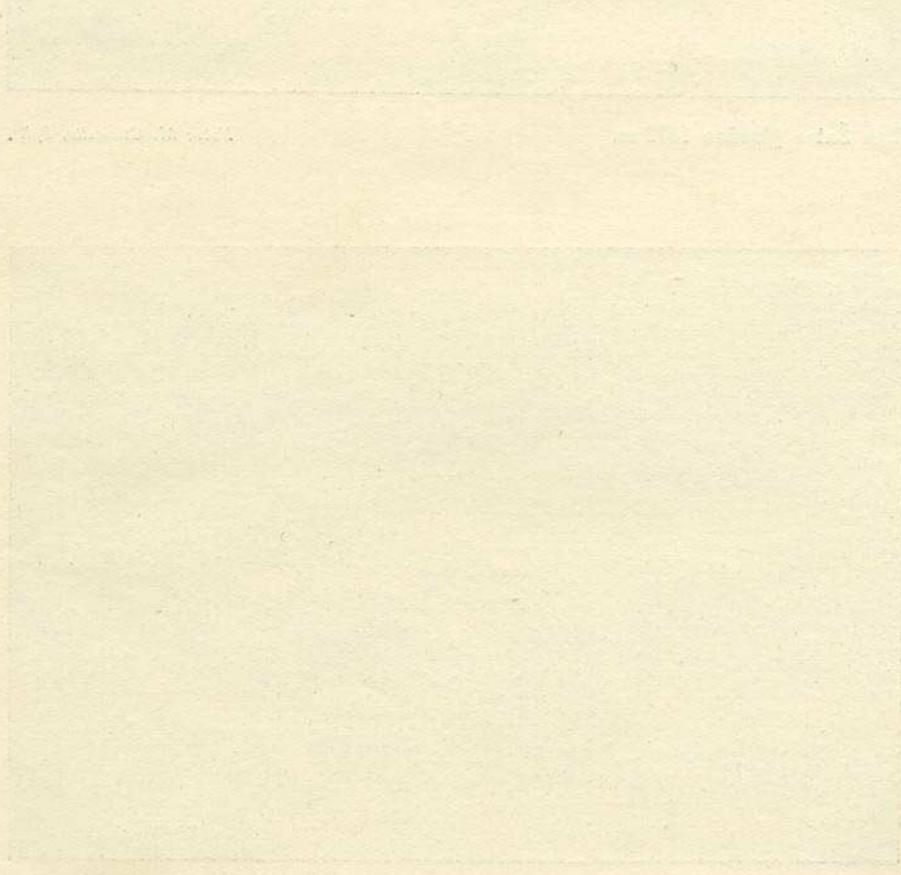
Vrh Šator planine 1872 m.

Foto : M. Girometta, Split.

Šatorsko Jezero 1488 m.

Foto : M. Girometta, Split.

diluvijalnoga, dotično za ranoga aluvijalnoga doba i to na način, da su vode ponornice stvorile pod samom površinom šupljine, zbog čega se, kad je krov popustio, površina ulegla davši terenu stepenasti reljef. Dok je okoliš Gradine zasadjen mladim jelama i omorikama, dotele se na »Stolovima« javlja većinom ariš, bukva i jasen, a ovdje se ondje prostiru i omanji ukosi. Stolovi dosiju svoju najveću visinu u središnjem dijelu (1241 m vis.), odakle se prema zapadu otvara jedinstveni pogled: iz dubokog se naime bezdana diže ovdje poput titanskog zida glavna kosa dinarskoga sklopa ovjenčana ponosnim Troglavom, na čijim se vrletnim stijenama i usred ljeta snijeg bjelasa.

Od »Stolova« zakreće oputina prema sjeveru i vodi u »Dugodol«. Dugodol je eroziona dugodolina usiječena u dolomitnom vapnencu, a leži izmedju Staretine planine i Bukovine Kose. Dok su viši krajevi pristanaka obrasli gustom crnogoricom, dotele se u nižima javljaju ukosi, uzduž kojih se u stanovitim razmacima a tik ruba šume dižu karakteristične »košare« ili zimske staje. U košarama se drži sitna stoka od početka jeseni pa sve do janjenja. U svakoj košari bude od 200—300 glava blaga. Kad započne doba janjenja, tad se stoka ponovno istjera u polje, i to ne samo da se očuvaju ukosi, već takodjer i radi lakše manipulacije kod janjenja, pa i radi gnojenja polja. U košari su obično tri sprata, a uredjeni su tako, da se u sve spratove sa zemlje ulazi. Sa sjeverne je strane košare obično korito za sabiranje vode. Korito je od borovoga, dotično smrčevoga drva; iznutra je ogorjeno, a voda, koja se u njemu s krova košare sabire, služi samo za uporabu pastirima, za napajanje su blaga uredjene naprotiv lokve. Uz pojedinu je košaru omanja koliba, koja služi za stanovanje pastirima. U kolibi im je sobica za spavanje i vatrište. Za lijepih zimskih dana izgone oni blago iz košara, pa ga tjeraju po pristrancima, s kojih je vjetar otpuhao snijeg. Nadje tu blago, osobito ovca, i usred ciče zime štograd ispaše. Za nepovoljnoga naprotiv vremena prima blago u košarama sijena, kojega se početkom jeseni u potkrovija košara obilno spremi. Mučan je doista život jadnih košarskih pastira; od jeseni pa sve do pramaljeća žive oni sasma odijeljeni (njih po dvoje) od ostalog svijeta; jedini su im gosti mrki medvjedi i gladni vuci, od kojih se kroz maleno okno kolibe vatrenim oružjem brane.

Prodirući uz »Dugodol« teren se postepeno diže, zbog čega se širina ukosa smanjuje, a šume pristranaka približuju. Na najvišoj točki »Dugodola« (1529 m. vis.) šuma Staretine s onom Bukovine kose gotovo tako sljubljuju, da ukosi za čas sasma prestaju. Tu se diže druga košara zaokružena divnim šumskim

motivima. Posjedosmo, da se ondje odmorimo, okrijepimo pa da pregledamo i unutrašnjost košare i kolibe, čija su vrata preko ljeta potpuno rastvorena. Od košare put ponovno lagano slazi, ukosi se proširuju, šume udaljuju, a na dalekom se pak horizontu ukazuju nad gustim šumama otegnute konture šatorskoga bila.

Prevalivši »Dugodol«, koji je uistinu »dug«, zatvara ti prema sjeveru potpuno horizont veličanstvena prašuma Staretine planine, koja uglavnom sastoji od jele, omorike i po gdje kojega bora. Na omanjim pak čistinama, gdje je naime bilo sječe, dotično požara, prevladava bukva, javor i smreka. Za nas planinare primorskoga gologa — i kamenitog krša, bijaše veranje kroz ovu čarobnu prašumu neopisivi upravo užitak. Kao vite se vile rastvorenih krila u vis viju ponosne jele i stasite omorike, od kojih neke mjere i do preko 40 m visine. Sa četinjastih se njihovih grana spuštaju raznovrsne povijuše, pa je to sve tako gusto medjusobno sraslo, isprepleteno i savijeno, da ti šuma izgleda kao očarani zeleni labirint, obasjan čudnim svjetlom. Kroz šumu se, u kojoj vlada duboka tišina, vereš s čudnim nekakvim osjećajem, koji ti ispunja duh stravom i udivljenjem. Ovdje ti ondje pada pak u oko po gdje koja stasita jela ili omorika, koja je, bilo od puste starosti ili pak u borbi sa prirodnim silama, uginula; kora im se jadnima oljuštila pa izmedju ostaloga tog zelenoga šumskoga življa izgledaju one kao puste i ogoljeli sablasti. Po vlažnom šumskom pak tlu, koje je raskošno obrasio papratnjacama i mahovinom, nailaziš na ogromne trupine izvaljenih jela i omorika, od kojih su nekoje sve već struhnule, a iz njihovih rastočenih tjelesa niču brojne mlade jele i omorike. Imade ih i takovih, koje su posve kosturaste, pa njihovo ogoljelo i polomljeno granje sliči rebrima kakvoga čudnog pretpotopnog guštera.

Nakon dvosatnog veranja kroz šumu Staretine-planine ugledasmo sunčano svjetlo; prostrani se ukosi sa slikovitim košarama ponovno javljaju. Dolazi ponovno čarobna i netaknuta prašuma u Medjugorju, za čiji ti prolaz treba dobar sat vremena.

Nakon šume u Medjugorju javljaju se pašnjaci po terenu, koji se neprekidno diže. Ovdje ondje zalaziš i u krševiti teren posut brojnim praznim vrtačama, nakon kojih se počinje otvarati pogled na južne pristrandne Šator-planine. Premda si još od nje prilično udaljen, možeš ipak razabrati, kako ona uglavnom brazdi od sjeveroistoka prema jugozapadu; bitno se dakle u svom braždjenju razlikuje od općenitoga braždjenja ostalih čeda dinarskoga sklopa. Južni se pristanci Šator-planine postepeno dižu tako, da ti teren izgleda polagano talasast. Uspinjući se po takvom terenu, obrasлом veoma skliskom travom, prolaziš uz rub dubokih vrtača — njih tri na broju, — od kojih je najjužnija u

najdubljem svojem dijelu vodom naplavljena (Runjevića lokva). Još nekoliko stotina koračaja pa te eto napokon nakon osamsatnoga teškoga pješačenja na tolikom željkovanom bilu Šator planine, pod kojim se duboko udublo milovidno Šatorsko jezero. Premda su nam koljena od umora klecali, žedja i glad nas morili, a izmoreno se sunce na počinak spremalo, ipak se tu neko vrijeme zaustavismo, da se nadivimo onim neopisivim velebnostima, koje može i znade da čovjeku pruži samo planinska priroda.

Bilo se Šatora vuče kao golema zmija. Dok su južni njegovi pristanci blagi, dotle je sjevernih, djelatnošću vode, snijega, vjetra i groma potpuno nestalo; padaju oni pod samim bilom za više stotina metara okomito tako, da se sa sjeverne strane Šatora stvorila duboka kotlina, u čijoj se najdubljem dijelu kao kristalno oko razlilo Šatorsko jezero, sa čije se mirne površine čarobno zrcale jezoviti motivi strmih Šatorskih stijena. Čitava ti ta planinska okolina izgleda kao majestetični amfiteater, koji su golemi divovi sagradili i izrovali. Na strmom je pak podanku okomitih stijena razbacana sva sila ogromnih gromada, pa ti taj pusti kaos izgleda kao ljuto razbojište razbješnjelih divova. (Slika u prilogu.)

Veoma se strmim nogostupom, s kojega se malne sunovratilo paripče našega Muje, spustismo do jezera. Geomorfološki promatrano mora se Šatorsko jezero smatrati kao ljevkasta naplavljena vrtača. Najveća njegova dužina (NO—SW) iznaša 250 m, a širina mu je 120 m. Najveća mu je dubina 6 m, što otprilike odgovara nagibu pristanaka vrtače. Razina se njegove vode nalazi u nadmorskoj visini od 1488 m, a temperatura njegove vode iznaša (koncem juna) 17° C; odgovara dakle približno srednjoj temperaturi njegove bliže okoline (za mjesec juni). Treba podsjetiti, da u neposrednoj blizini jezera sa zapadne mu strane izbija par metara daleko od obale maleni izvor, koji u jezero uvire. Temperatura vode iz izvora iznaša 6° C. Razlika je dakle izmedju temperature vir-vode i one jezera za 11° C (u julu), pa se na temelju ove činjenice može zaključiti, da vode Šatorskoga jezera, ne potječu od podvodnih vir-voda, već isključivo od oborina, koje se padajući na prostrane pristranke vrtače slijevaju i sabiru u najvećoj njenoj depresiji. Od životinja, koje smo u jezeru mogli spaziti napominjem brojne pijavice, daždevnjake, močorade, žabe i po gdjekoja kornjača vodoljuba. Nad samim pak površjem jezera izvode zanimljivo kolo brojni oblaci komaraca, koji ali ne pripadaju zloglasnoj vrsti malaričkog *Anopheles-a*.

Sa jezera se požurisemo do ruba šume pod Kosovu, kamo ljeti Bunjevci (dalmatinski seljaci, većinom iz okolice Šibenika) istjeraju blago, pa urede ljetne staje. To je bilo ne samo uglavljenio, da prenoćimo, već da se i čestito nakitimo varenike, pa da i okre-

nemo mlado janje. Kad dodjosmo na lice mjesto, pustoga li našega razočaranja! Ni žive duše da vidiš ni da čuješ. Doznadosmo naime kasnije, da je prošle zime jadnim Bunjevcima veći dio blaga bio uginuo, pa odlučili oni, da ovoga ljeta uopće ne zalaze u Šator. Kad se teška srca već odlučismo, da uz prazan želudac dočekamo hladnu zoru nedaleko samoga jezera, približi nam se nenadano neki bosanski šumar te nas savjetovao, da se spustimo do komšiluka u Crneima, udaljena od jezera za desetak kilometara. U njegovoј pratnji prodjosmo gustom šumom, koja sa zapada opkoljuje Šator te stigosmo oko 9 sati naveče do spomenutoga komšiluka, gdje se okrijepismo varenikom i pečenom janjetinom. Prospavasmo samo par sati u tek dogradjenoj drvenoj kući u okolo vatrišta, gdje je kroz čitavu noć, ma da je bilo o Petrovu, plamsala vesela vatrica.

Ranim se jutrom počesmo ponovno da penjemo prema jezeru. Kako je one noći pala bila obilna rosa, a kako je pak termometar bilježio samo 2°, to su nam noge od studeni upravo zeble, pa nehotice pobrzasmo, da se samo ugrijemo. Prispjevši nakon 1 i po sata forsiranoga hoda do jezera i obskrbiv se vodom popesmo se na vrh Šatora, koji je uz klekovicu i smreku raskošno upravo okičen ubavim runolistom. Pogledi, koji se sa Šatora otvaraju, upravo su jedinstveni; opisati ih, pa bilo to i sasma blijedo, ne će niti da kušam: treba se na njih popeti pa ih se nauživati! Napomenut će samo, da ti se prema jugu pogled pruža sve do Biokova, prema istoku do Velebita, dok na sjeveru kulminiraju strma Klekovača i šumovita Srnetica, a na istoku viti Vitorog. Sve te planine veličanstveno upravo plove po zelenom moru nedoglednih šuma!

S vrha Šatora udarismo prema Glamoču istim putem kao na dolasku, i to u želji, da se što više naužijemo opojnoga šumskoga zelenila. Na čitavome našem putovanju od Šatora do Glamoča, ne susretasmo žive duše osim usred šume u Staretini, gdje nam se izmedju stoljetnih jela i omorika ukaza mladi medvjed. Premda mi je puška bila napeta, a zvijer na dohvatu hica, ipak sam pustio, da taj zadnji možda ostatak nekadašnje brojne obitelji medvjeda nesmetano prodje, a to tim prije, što mi je stari mujo sav ustravljen doviknuo: »Nemoj za Boga kume, ta može stara biti blizu, pa opališ li, moglo bi biti ajmekanja pa i penjanja po jelama!«

U 9 se sati naveče vratismo u Glamoč prevalivši kroz dva dana preko 100 km. planinskoga terena. Priznajem, da smo svi bili utučeni od pustoga umora i žedje, što nam inače nije nipošto smetalo, da još iste večeri razdragana srca ispričamo prijateljima u Glamoču lijepo doživljaje, kojih se na ovoj zanimljivoj i poučnoj ekskurziji obilato nauživasmo.

Veliki Alan.

J. Poljak, Zagreb.

Veliki Alan ili kako ga još zovu za razliku od Krivo-putskoga Alana nedaleko Senja, Alanom jablanačkim, jedan je od triju prelaza, kojima se viju ceste iz Hrvatskog Primorja preko gordog Velebita. Hoću da vam prikažem baš ovaj srednji prelaz ili sedlo hrvatskoga dijela Velebita, jer je manje poznat javnosti, a i teže je pristupačan obzirom na znatne udaljenosti pojedinih prenoćišta. Srednji je po svom položaju, jer leži u sredini izmedju Senjskoga Vratnika i Oštarija Baških a inače je po apsolutnoj visini izmedju ta tri prelaza najviši, jer dosije do apsolutne visine od 1412 m. Najzgodniji je pristup iz Jablanca, odakle vodi debro gradjena cesta preko Alana na Štirovaču, odnosno dalje prema Kosinju.

Mi za naše promatranje ne ćemo odabratи cestu, nego ćemo se uputiti popriječnim putem, što vodi iz Jablanca preko Njivicu na Alan, jer je taj put kraći i zanimljiviji sa gledišta turističkog kao i prirodnih krasota.

Iz Jablanca polazimo putem mimo pošte, pak na desno iznad kuća, tako da za nekoliko časaka dodjemo do prve stepenice zvane Njivice, koja je puna bujna zelenila, koje potječe od maslina i smokava, a po gdjegdje proviruje po koji čokot vinove loze kao ostatak boljih vremena. Njivice su prva stepenica ili terasa, koja nastupa kao morfološka značajka primorske strane Velebita. Od Njivic vodi dalje dosta strmi put preko Bilenske glave dalje prema istoku preko posve gologa i pustoga krša, koji se ovdje razvio do najvišeg stepena krševitosti tako, da cio kraj pruža sliku nepreglednog kamenog mora. Kada smo se konačno oslobedili toga napornoga puta, izišli smo na lijepu i dobru cestu, što vodi iz Senja u Karlobag. Okoliš je ovaj područje druge stepenice ili terase, koja je jasnije i bolje izražena od prve. Proteže se od Senja do Karlobaga u popriječnoj apsolutnoj visini od 300 m. Karakterizovana je koliko morfološki, toliko i floristički. Prvi se karakter očituje u tome, što su kredni kršnici, koji izgradjuju predijel te stepenice izjedeni meteornim vodama, pak im je površina kao posuta žljebovima, koji imadu kao nož oštре srhove, a oblici su grupirani u oniske piramide. Druga ili floristična karakteristika, koja izdaleka čini tu stepenicu zamjetljivom, jest okolnost, što biline gotovo nikako ne uspjevaju, a otuda i ta golet. Diljem stepenice nalazi se po koji zaselak, oko kojega pasu stada ovaca i koza. Zaseoci se izdaleka zapažaju po skupinama ovisokog drveća, redovito bjeli jasen, pak takovi su skupovi kao oaze u onoj kamenoj pustoši. Idući cestom po toj stepenici prema

jugu otprilike $\frac{1}{4}$ klm. dolazimo do zaselka Baričević. Tik iza kuća zaselka vodi nogostup kroz kamene pećine, pak je na mjestima taj nogostup ravan i prolazi se njime bez napora, dok se na koncu vrlo strmo uspinje. Prošavši strminu dolazimo opet na cestu, i to na zavodu kod kote 372 m. apsolutne visine. Na tomu mjestu prelazimo preko ceste i odmah zapažamo na drugoj strani ceste, kuda se put nastavlja vrludajući između klisura amo i tamo. Ovaj put potječe iz davnih vremena, pak zato i nosi karakteristično ime »Turski put«.

Od druge stepenice uzdižu se gotovo okomite stijene Velebita pod imenom Dundovića kose i Velike Gore, kojih 3—400 m. Vrludajući Turskim putem dolazimo na nekoliko mjesta, koja su zbog svoje strmenitosti dosta opasna, jer put vodi tik uz rub ponora. Prevalivši taj dosta naporni put ulazimo kroz Turska vrata na visinu od 700 m. nad morem, baš na dodirnoj tački između Dundovića kose i Velike Gore. Tako smo stupili na područje treće stepenice, koju narod zove »Podi, što je razlog, da se tamošnji zaselci označuju imenom kao Dundović Podi, Vutković i Bilenski Podi. Svaka stepenica je u svakom pogledu zanimljiva, pak čemo je zato izbližega promotriti. Moram još istaknuti, da se ovaj dio stepenice, na koji smo stupili kroz Turska vrata, zove još Timori, koje je ime kod tamošnjih ljudi vrlo obično. Oznaka Timori nije uzaludno izabrana; pogledamo li naokolo, vidimo same gole kamene klisure, kako strše poput ruševina golemoga starog grada. Između svih klisura okoliša Timora ističe se osobito svojim oblikom, a i visinom od 40 m. klisura Strogir. Kako rekoh, to je do 40 m. visoka zaobljenja klisura, sastavljena iz krednih kršnika, koja se iz daljine čini kao kakov obelisk. Uz ovaj oblik dolaze u trećoj stepenici najraznoličniji morfološki oblici u izobilju. Njihov postanak pripisujemo kemijskoj i mehaničkoj eroziji meteornih voda, čemu još pripomažu i drugi uzroci da se to kamenje stroši (sunce, smrzavica, vjetar itd.). Pa i naša prije spomenuta Turska vrata takodjer su na takav način nastala. S Timora nam se otvara krasan pogled prema južnom dijelu Velebita, pak preko Velike Gore na more prema otoku Pagu, odakle nam se gubi prema Dalmaciji i otvorenom moru. Od Timora vodi nogostup ispod Strogira na dio stepenice, koje se zove Pekinica i Laminica. Dvije su to lijepe i zelene uvale, koje svojim zelenilom grmlja i onižeg drveća čine neku malu oazu u onoj pustosi, punoj klisure i kamenja. Zelenilo sačinjavaju omanji hrastići, grabovi, jasenovi i javorovi, koji ovdje unatoč svih raslinskih nepogoda posve dobro uspijevaju. Rast bi njihov bio još bujniji, poput branjevine oko lugarske kuće Grabarje, da narod sam više pazi na njih i da ih bolje čuva od njihovog najvećeg neprijatelja — koze.

Otkako su i taj dio označili kao branjevinu i ogradili kamenim zidom, uspijevaju te vrste veoma dobro. Rekli smo, da ova stepenica nosi ime »Podi«. Narod pod riječju »Podi« u primorskim krajevima, kao i na Velebitu i u Lici, označuje ravne površine s plodnom zemljom, koje se nalaze unutar veoma razvijenog krša u primjerenoj visini iznad mora. A od Podova, što smo ih prije spomenuli, pripadaju Bilenski i Vutkovića Podi omanjim površinama plodne zemlje crljenice (terra rossa), ogradjene kamenim zidovima, izmedju kojih se pomaljaju drveni krovovi skromnih kućica, koje nazivlju stanovima, jer se u njima stanuje samo ljeti, dok se zimi stanovnici povuku niže, t. j. u zaselke druge stepenice. Drugačije je to s Dundović Podima. Dundović Podi su velik prostor sa znatnom površinom plodne zemlje crljenice, pak je po svom morfološkom karakteru krško polje. Uz to su Dundović Podi stalna naseobina, (jer se na istočnoj strani na prisoju Alančića podiglo slikovito selce istoga imena), te njihovi stanovnici ostaju i zimi na Podovima, a ljeti se presele na Alan u t. zv. stanove. Taj se narod sam naziva Bunjevcima, po narječju su ikavci a Primorci ih obično nazivaju Podgorcima, jer prebivaju ispod bila velebitskog. To su mirni i tiki ljudi, vrlo pobožni, marljivi i radini, kojima je životna zadaća vječna borba s prirodom, koja im krati, da ne mogu ni toliko obraditi zemlje, koliko im je najnužnije za njihov skromni život. Glavna privredna grana im je stočarstvo, i to poglavito ovce i koze, a posve sporedna goveda i konji. Dosta se timare mazge i magarci, i to radi njihove ustrajnosti. Ovo je od osobito velike važnosti za one krajeve, jer radi nedostatka dobrih puteva mora sav teret spomenuto blago na sebi prenositi. Na Podovima uspijeva ječam, krumpir, koji je osobito tečan, i kupus ili zelje. Krumpir i kupus uz palentu glavna su i jedina hrana naših skromnih podgoraca. U cijelom kraju, koji smo dosele prešli, od Jablanca do Podova nema žive vode, a ljudi kao i blago moraju piti vodu, koju skupljaju u nakapnicama, udubljenim u čvrstom kamenu, odakle se onda opskrbljuju cijele godine.

Nakon ovog promatranja nastavimo naš put dalje prema Alanu.

S Podova nas zaprovo vode dva nogostupa na Alan. Jedan kraći, ali vrlo naporan, kroz Bukovu Dragu, a drugi dulji, ali lakši, preko Laminice. Mi polazimo ovim potonjim preko pločastih jurskih vapnenaca, u tankim slojevima, oštih poput stakla, a čija se oština najbolje očituje na našoj obući. Nakon polak sata hoda po rečenom putu dolazimo na cestu, koja ovdje jako zavija, jer se uzdiže do 1000 m. Put siječe cestovni zavoj i polazi prema sjeveru obilazeći cestu, te se s njome sastaje tik pred šumom. Kada

stupimo u visoku bukovu šumu, upada nam u oči, da su vršci svih bukova stabala polomljeni, i čini nam se, da je cijela krošnja drveta kao operušana. Cjelokupni pak pogled na šumu jasno pokazuje kako je sve lišće i granje upravljeno prema jugozapadu. Tu pojavu, vrlo čestu u našem kršu, zapazili smo i na Timorima i Njivama, no ne tako jasno i jako izraženu kao ovdje. Uzročnik promjena, što smo ih zapažali na spomenutim mjestima, jest bura, koja se silnom snagom ruši s Alana prema moru. Istina, ta bura nije tako jaka, ali zna katkada i ovdje biti tako kao senjska jaka, da sprječava ulaz parobrodu u jablanačku luku. Mjeseca kolovoza 1919. bila je ispod Alana tako jaka bura, da je pisac ovih redaka trebao cio sat hoda više od Timora do Alana, no je to potrebito u doba, kad bura ne puše. Jakost bure povećava se više zimi.

Ostavivši šumu, t. j. gornji dio Bukove Drage, stupamo lijeppom čistinom po prisoju Alančića, pak prošavši stanove s desne strane nogostupa izlazimo opet na cestu, kojom idući još kojih 500 koračaja dolazimo do prelaza cestovnog od 1332 m. aps. visine, t. j. na sam Veliki Alan, dok je najviša točka ceste nešto istočno u visini od 1412 m. Kraj, koji ovdje vidimo, vrlo je slikovit i pitom. Lijevo i desno ceste uzdižu se visoki brijege, s lijeva Alančić 1642 m., na kojega se veže Rožanski vrh 1638 m., a s desna uzdiže se Bili Kuk 1454 m., koji se nastavlja prema jugoistoku gorskom kosom Visibabom. Izmedju tih gorskih sklopova uvalila se četvrta stepenica t. j. stepenica gorskih livada i stanova, koje se u visinama od 1200—1400 m. šire duž cijelog Velebita. Takova gorska livada zapravo je i okolica Alana, đčemu nam svjedoče one brojne kamene ograde cijelogoga toga okoliša, kojima su marljivi Podgorci ogradili svaku malo veću površinu tratine, samo da što više prikupe sijena. Trava velebitskih visinskih livada redovno je niska poput one po alpinskim visinskim livadama, a kosi se tek početkom kolovoza, dok za vremena jačih suša kose istom koncem kolovoza. Kosi se samo jedamput, dakle samo sijeno. Uz kamene ograde opažamo krovove niskih kućica, što su rasijane po cijelom okolišu. Njihovi svjetlosivi krovovi iz dasaka podavaju s onim tamnim zelenilom u pozadini i s onim svijetlim kamenim ogradama neku zasebnu harmoniju, koja se vrlo ugodno doimlje oka. Te su kućice ljetni stanovi kršnih Podgoraca, koji su u njima tako dugo, dok saberu i snesu svoju ljetinu, a nakon toga ih napuštaju do iduće godine. Ovakova seoba sa stanova na Podove često je vrlo zanimljiva. Dva tri magareca ili mule nose na sebi, tako reći, cijelu kuću i kućište, osim ukucana (ako nijesu posve mali), koji idu pješice.

Na Alanu bili su nekada samo stanovi, a jedino je lugar stanovao kroz cijelu godinu u svojoj kući. Danas ima već više

takovih stalnih stanova koliko na samom Alanu uz glavnu cestu, toliko opet na Bilenima i Dundovićima. Posve je prirodno, da se i ovdje služe ljudi nakapnicom, jer žive vode ne imade. Osim sijena uspijeva još krumpir, vrlo slabo ječam, a nešto bolje kupus. Okrenemo li se, t. j. u smjeru naše izlazišne tačke, ostajemo začrani pogledom, koji nam se otvara s Alana prema zapadu. Pred nama se otvara pogled na divno modro more sa svojim bijelim labudovima, kršnjim otocima. Sve je to tako blizu, kada se odozgora gleda, da ti dolazi volja, da se kamenom nabaciš na koji otok, koji tako mirno leži pod tvojim nogama. Pred nama su kao na reljefnom stolu otok Rab, dalje desno Krk, Cres, Lošinj, a dalje na sjeverozapadnom obzoru diže svoju sivu glavu Učka, podno koje su se nanizala najljepša mjesta istarske obale. Na lijevo se veže na Rab dugi otok Pag, a od njega dalje prema jugu nižu se ostali dalmatinski otoci. Za osobito čista vremena vidi se i talijanska obala sa gradom Anonom.

Uspon od Jablanca ovim putem do Alana traje oko 3—4 sata. Od Alana vodi cesta dalje po prekrasnom gorskom kraju do Mrkišta, gdje se dijeli u dvije panoge. Desna panoga vodi na Štirovaču, koja se odlikuje prekrasnim prirodnim parkom, koji se zove Jovanovića i Crni Padež. Sa Štirovače je lijep i dosta lagan uspon na Šatorinu 1624 m. i na Veliki Kozjak 1620 m. Lijeva panoga vodi preko Franjkove dulibe i Apatišana u Krasno, gdje se može dobro odmoriti i okrijepiti. Koja dva kilometra od Mrkišta od lijeve panoge odvaja se na desno cesta preko Bovana i Bakovca na G. Kosinj, odakle je do najbliže zeljezničke postaje Studenaca 11 klm. Vrlo je lijep no nešto naporan radi svoje duljine put, koji vodi od ceste alanske podno Smrčevca, Tudorova na Lubenovac, a odavle preko Lubenskih Vrata, Loma, Jezera ispod Malog Rajinca i Nadjak Bila u selo Krasno, za 4—5 sati. Ovaj je put počevši od Alana pa sve do sela Krasna obilježen po Hrvatskom planinarskom društvu.

Nadalje s Lubenovca preko Lubenskih Vrata i Loma u smjeru sjevernom vodi put do Krajačeve kuće na Vučjaku (1645 m.) ili Zavižanskoj kosi za 4 sata.

Nedaleko Alana u smjeru ceste prema istoku nalazi se planinarsko sklonište H. P. D. Mirovo, tik uz lijevu stranu ceste iza lugarnice, u kojem se planinar može odmoriti i prenoći. S Mirova su podesni izleti na Alančić i Rožanski vrh, pa dalje na Rožanske Kukove zapadno Lubenskih Vrata, na Vel. Kozjak preko Grebališta, na Štirovaču kao i na već prije spomenute vrhove južno Mirova odnosno Alana. Alanska previja najviša je između svih šest cestovnih prelaza diljem Velebita, pa je stoga jasno, da je i pogled s nje prema zapadu najopsežniji i najljepši kako smo

to sprijeda i istakli. Uspon na Alan naplaćuje obilno trud planinaru, što velikim promjenama terena, što raznim morfološkim oblicima, kojih rijetko sastaje u tolikoj množini, što ljestvom visokogorskog kraja, urešenog travnjacima i lijepom bukovom i smrčevom šumom i napokon divnim pogledom na sinje more i bijele poput labudova protegnute otoke i školjeve.

DRUŠTVENE VIJESTI.

Zapisnik

54. redovite godišnje glavne skupštine Hrvatskoga planinarskog društva u Zagrebu, održane u utorak, dne 3. srpnja 1928. u prostorijama društva »Hrvatska žena« u Martićevoj ulici.

Od središnjeg upravnoga i nadzornoga odbora prisutni su gg. Pasarić, Bothe, dr. Prebeg, Vučak, Benčić, Šetina, Stahuljak, Korov, Hitztaler, Saletto, Zenz, Pisačić, Badovinae, Crnetić, Jeušnik, Bronić i Galian.

Prisutno članova maticе 61.

Zastupane podružnice:

Ime podružnice i sjed.	Br. član.	Br. glas.	Oponomoćenici i delegati
»Bilogora« u Bjelvaru	81	8	delegat g. Stanko Antolić
»Čaklovac« u Pakracu	55	3	opunomčenik dr. Z. Prebeg
»Bilo« u Koprivnici	30	3	opunomčenik dr. Z. Prebeg
»Oštrelj« u Zlataru	36	3	delegati gg. Aurel Rauer i Robert Schönwald
»Medvednica« u Dol. Stubici	35	3	opunom. g. Zvon. Badovinac
»Plešivica« u Jastrebarskom	42	4	opunom. dr. Zl. Prebeg
»Vinica« u Dugojresi	70	7	delegat g. Franjo Matačović
»Risnjak« u Delnicama	49	4	opunom. dr. Zl. Prebeg
»Klek« u Ogulinu	45	4	opunom. dr. Zl. Prebeg
»Gvozd« u Sisku	69	6	delegati gg. Gjuro Brkić i prof. Josip Kožarić
»Svilaja« u Sinju	24	2	opunom. g. Vučak
»Kralj« u Križevcima	28	2	opunom. dr. Zl. Prebeg
»Martinšćak« u Karlovcu	75	7	opunom. dr. Zl. Prebeg
»Velebit« na Sušaku	240	24	opunom. g. Josip Pasarić
»Bjelašnica« u Sarajevu	100	10	opunom. dr. Zl. Prebeg
»Ivančica« u Ivancu	53	5	delegat dr. Albert Špiller
»Železna gora« u Čakovcu	52	5	opunom. g. Stjepan Jerković
»Skradski vrh« u Skradu	36	3	opunom. dr. Zl. Prebeg
»Visočica« u Gospiću	449	44	opunom. g. Mirko Bothe
»Jankovac« u Osijeku	54	5	opunom. Drag. Malivnik
»Mosor« u Splitu	260	26	opunom. dr. Zl. Prebeg
»Runolist« u Lokvama	12	1	opunom. dr. Zl. Prebeg
»Ravna gora« u Varaždinu	101	10	opunom. dr. Zl. Prebeg
»Japetić« u Samoboru	169	16	g. Mirko Kleščić i g. Viktor Matota sa 10 članova
»Crnopac« u Gračacu	86	8	delegat g. Ferdo Friedrich
»Zrin« u Petrinji	68	6	opunom. g. prof. Vlad. Stahuljak

Ukupno zastupano 26 podružnica sa 2299 članova i 219 glasova.

Dnevni red:

1. Pozdrav predsjednika;
2. Izvještaj tajnika;
3. Izvještaj blagajnika;
4. Izvještaj nadzornog odbora;
5. Odobrenje godišnjeg proračuna;
6. Predlozi upravnoga odbora;
7. Podijeljenje odrješnice upravnom i nadzornom odboru;
8. Izbor šestorice odbornika (§ 7 .pravila);
9. Izbor nadzornog odbora i
10. Eventualija.

Predsjednik gospodin Josip Pasarić otvara glavnu skupštinu u 20.45, te imenuje perovodjom g. Josipa Vučaka; ovjeroviteljima zapisnika gg.: Dragutina Müllera i Maksu Drobca; skrutatorima gg.: prof. Josipa Kožarića i Roberta Schönwalda. Konstatira, da za obdržavanje skupštine prisustvuju prema pravilima dosta članova,, te prelazi na dnevni red:

1. Pozdrav predsjednika.

Govor predsjednika g. Josipa Pasarića:

Otvaramo ovu skupštinu sveta me dužnost pieteta zove, da se kao Hrvat i predsjednik HPD s dubokim poštovanjem i harnim poklonom sjetim nevinih hrvatskih mučenika, narodnih zastupnika Pavla Radića i dra. Gjure Basarička, koji su pred 14 dana pali žrtvom nezapamćenog atentata u beogradskoj narodnoj skupštini, kao i onih triju neprežaljenih mladenačkih žrtava, što su u glavnom gradu Hrvatske zaglavili prigodom narodnih manifestacija u povodu sveopćega ogorčenja i jednodušnoga prosvjeda protiv toga groznoga zločina.

Hrvatsko planinarsko društvo, koje kao kulturno društvo stoji u tijesnoj vezi s hrvatskim narodom, čije ime ponosno nosi već evo 54 godine, s dubokom se boli pridružuje ovoj općoj narodnoj žalosti, s osjećajem užasa osudjuje ovaj besprimjerni zločin u povijesti kulturnoga svijeta i izrazuje svoje sažaljenje s velikog gubitka nikad dosta žaljenih i oplakivanih lipanjskih žrtava. Slava im!

Pored te žalosti za narodnim mučenicima HPD zadesio je nedavno jedan veliki gubitak. Dne 1. svibnja o. g. umro je nakon kratke i teške bolesti u 85. godini života Vjekoslav Novotni, Nestor hrvatskih planinara, dobrotvor i začasni član HPD, požrtvovni i agilni odbornik i ekonom gotovo kroz 3 decenija, dugogodišnji tajnik i urednik društvenog glasila »Hrvatski Planinar«. Njegove zasluge na polju hrvatskoga planinarstva imaju trajnu vrijednost. Kao oduševljen i ustrajan planinar od rane mladosti do kraja svoga dugoga života Novotni bio je ne samo živa reklama za planinarsku misao, nego i rječita propaganda za HPD, kojemu je već pri osnutku djelotvorno sudjelovao. I poslije teške nesreće, koja ga je g. 1873. zadesila na putu na planine Gorskoga kotara, a u kojoj je samo nekim čudom iznio živu glavu, i on je propuštovalo gotovo sve naše krajeve od Trsta do Zemuna i uspeo se ponovo na sve znatnije planine od Triglava do Lovćena, pa o tim izletima napisao dugi niz poučnih opisa. Sljeme bilo je njegovo osobito miljenče, pa se u Zagrebu govorilo: Novotni živi više na Sljemenu nego u Zagrebu. Usponima na planine, boravkom u prirodi, trijeznim načinom života i tjelesnim vježbama postigao je krepko zdravlje, vanrednu okretnost, žilavost i ustrajnost, koja su ga svojstva

na čudo i starih i mladih resila sve do konca života. On je služio kao uzoran primjer mnogima, pa se često pokazivalo na njega riječima: Evo, što čini planinarstvo!

A što se tiče djelotvornog rada i neprekidne propagande za HPD, u tome je Novotni jedinstven, bez preanca među hrvatskim planinarnicama. Njemu treba poglavito zahvaliti, što se ovo društvo uzdržale i spasilo od rasula u dva vrlo kritična razdoblja, od g. 1903.—1910. i za vrijeme svjetskog rata, kada su malone svi društveni poslovi spali na njegova ledja. Pribrao i preveo je u društvo životom svojom riječi i požrtvovnim radom najmanje 400 članova i u tri maha pokazao se kao velikodusan dobrotvor, namijenivši iz svojih skromnih sredstava znatne prinose za planinarske kuće na Rišnjaku i Docima u južnom Velebitu i za planinarski dom i muzej u Zagrebu. S pravom se može reći, da je Novotni po svojim zaslugama i planinarskom radu bio među hrvatskim planinarnicama od prilike ono, što je bio župnik Aljaž među slovenskim planinarnicama.

Hrvatski planinari visoko cijene neprolazne zasluge miloga pokojnika za osnutak, opstanak i procvat HPD, koje se danas uzdiglo na zamjernu visinu, pa se s harnim pietetom klanaju njegovoj plemenitoj duši. Slava mu!

O društvenom radu i napretku u prošloj godini govore potanje izvještaji gg. tajnika i blagajnika, a meni dopustite, da u kratko istaknem samo neke važnije momente. Milo mi je, što mogu pred ovom glavnom skupštinom konstatirati, da HPD u pozitivnom i konstruktivnom radu od posljednje glavne skupštine kroči i dalje putem napretka i usprkos nepovoljnim prilikama ozbiljno teži za novim uspjesima. Pošto smo lane na blagdan Velike Gospe otvorili novu planinarsku kuću na Zavižanu u sjevernom Velebitu, koja je prozvana »Krajačevom kućom« na harnu uspomenu bivšega mnogo zaslužnoga predsjednika i začasnog člana našega društva, ove smo godine na Duhove (27. svibnja) svečanim načinom otvorili novu planinarsku kuću na Bijelim Stijenama, tomu biseru hrvatskih planina. Nova kuća istog je tipa kao i ona na Zavižanu, a stoji na vrlo zgodnom i lako pristupnom mjestu i u neposrednoj blizini najvišeg istočnog vrha (1335 m.) i pokraj duboke, krške provalije i botaničke baštice, okružene vijencem čudesnih i fantastičnih oblika, što sablašno strše u vis kao tornjići, obelisci, čučavci, bačve, ljudski likovi, kao da ih isklesao umjetnik klesar. Inicijativu za gradnju te kuće dao je bivši predsjednik i začasnji član HPD g. dr. I. Krajač, koji je kao ministar preprošle godine državnom potporom omogućio njezinu brzu izvedbu. Time je u kratko vrijeme od poldrug godine podignuta treća kuća HPD u području podružnica Sušaka (na Obruču krajem g. 1926.), Senja na Zavižanu g. 1927.) i Ougulina (na Bijelim Stijenama sredinom g. 1928.) na najznačajnijim točkama Gorskoga kotara i Velebita. To su evo vidljivi spomenici i uspjesi produktivnoga rada, što ga poslije rata razvija HPD, sa svojim podružnicama, koje u smislu programa i ideoalogije g. dra. I. Krajača nastoji, da na svim značajnijim vrhovima uz Jadransko more od Obruča i Rišnjaka sve do Orjena i Lovćena podigne ili pomogne podići planinarske kuće i skloništa, koji su prvi nužni preduvjet uspješnom razvoju planinarstva i turizma uopće, a po tom i podizanju gospodarske privrede u planinskim krajevima.

Hvale je vrijedno, što taj produktivni rad služi pobudom za naslijedovanje i plemenitu utakmicu kod naših agilnih podružnica. Medju njima se napose odlikuje podružnica »Mosor« u Splitu, koja je već potkraj prošle godine u sporazumu sa maticom zasnovala i pokrenula živu akciju za gradnju kuće na planini Mosoru (1400 m) kraj Splita. Nabavljen je već gradilište od okolnih hrvatskih seljaka na vrlo lijepoj i izglednoj točki ispod najvišega vrha Mo-

ra, pokraj obilnoga izvora žive vode i zelene doline, a blizu gorske ceste. Dosad je što sabrano, što stalno obećano oko Din 140.000 i od toga Din 30.000 od oblasnog odbora zagr. oblasti, Din 20.000 od države, Din 50.000 od oblasnog odbora splitske oblasti, oko 30.000 od matice i podružnica; a ima nade, da će se ta svota povisiti na preko 200.000, kada bi se do kraja jeseni ili budućega proljeća, pristupilo izgradnji toga prvog planinarskog doma u Dalmaciji.

Tim povodom slobodan sam pozvati i zamoliti naše članove i podružnice, da bi potpomogli našu agilnu podružnicu »Mosor« u Splitu u tome pothvaću i time joj omogućili gradnju planinarske kuće na Mosoru. Kako je Mosor u neposrednoj blizini Splita, kamo dolazi mnogo gosti iz svih strana svijeta (Engleska, Francuska, Njemačka, Austrija, Čehoslovačka itd.) gradnja te kuće prijevno je potrebna za razvoj turizma. Ja sam se na svoje oči uvjerio, da mnogi stranci pitaju, ima li gdje kraj Splita planinarska kuća i okolne planine da se naužiju gorskoga zraka i dalekih vidika. U toj kući moći će se dobro snaći i odmoriti naši planinari a dobro osjećati i strani gosti i prijatelji gorske prirode, a to će bez sumnje podići privrednu onoga kraja. S ovih razloga držim, da je gradnja ove kuće jedna od najvažnijih. Značajno je, da je ta prva planinarska kuća u Dalmaciji našla mnogo simpatija ne samo kod građana grada Splita, nego i tamošnjih hrvatskih seljaka, koji su odmah shvatili važnost njezinu i spremno izišli u susret našoj podružnici time, što su većim dijelom poklonili zemljište za gradnju te kuće. Zato lijepo molim članove matice i podružnica da svim silama porade, kako bi se našoj braći u Splitu pomoglo i time što prije omogućila gradnja planinarske kuće na Mosoru.

Isto tako hvale vrijednu radinost razvijaju i naše podružnice u Hrvatskom Zagorju, napose u Ivancu, Zlataru, Varaždinu i Čakovcu, koje su odlučile graditi planinarsku kuću na vrhu Ivančice, i to u proljeće buduće godine. Na njihovu je molbu posjednik šume g. Zabavnik velikodušno poklonio gradilište s okolnim zemljишtem. Podružnice su za tu gradnju dosad sabrale oko Din 35.000, a oblasni odbor zagrebačke oblasti doznačio im je ovih dana potporu od Din 40.000. Pri toj prigodi osobitu smo hvalu dužni izreći oblasnom odboru zagrebačke oblasti, koji se pokazuje vrlo sklonim prema HPD i novčanom mu pripomoći iz svoga proračuna omogućuje izvodjenje prijevno potrebnih planinarskih investicija na znatnijim točkama hrvatskih planina.

2. Izvještaj tajnika.

Tajnik g. dr. Zlatko Prebeg čita svoj izvještaj:

Drugarice i drugovi!

Prošla glavna skupština održala se pod kraj studenoga 1927. pa tako podnašam izvještaj o društvenom radu za nešto preko pola godine.

Broj društvenih članova iznosi sada 6.361 člana, od toga matica 3.896, a podružnice 2.465. Nove podružnice osnovane su u Pakracu, Skradu, Gračacu, Koprivnici i Podgori u Dalmaciji, dočim su prestale djelovati i zaključkom upravnoga odbora likvidirane su podružnice u Crikvenici i Hreljinu. Što nehaј članova, što teške životne prilike dovesti će do toga, da će se morati pristupiti likvidaciji još nekih društvenih podružnica, koje ne pokazuju nikakvoga života.

Početkom ove godine dobili smo novu 50 posto željezničku pogodnost za zajedničke izlete i to za osobne vlakove u grupama od 10 članova i na udaljenost od 50 km, a za brze vlakove u grupama od 15 članova i na udaljenost od 100 km. Uz to je ostala još na snazi i trokratna pogodnost za pojedinačna putovanja tako, da sada imademo dvije vrsti pogodnosti, od kojih baš ni jedna ne odgovara potrebama planinarstva.

Akcijom našega društva održana je proljetos konferencija, na kojoj je, uz naše delegate, sudjelovala Direkcija državnih željeznica, Društvo za promet stranaca, Trgovačka i obrtnička komora i Ski-klub, pa su kao rezultati te konferencije, a susretljivim shvaćanjem delegata direkcije državnih željeznica gosp. inspektora Horvata, uvedeni izletnički vlakovi iz Zagreba na Sušak, u Vrhovine—Plitvička jezera i u Krapinu. Time je omogućen vrlo povoljan spoj Zagreba s našim najlepšim krajevima, uz brzu vezu, a uz polovicu tarife osobnog vlaka, Na žalost su ti izletnički vlakovi pred dva dana opet ukinuti radi slabe frekvencije. Osim toga smo ishodili i popuste od 20—30 posto na parobrodima za putovanja duž hrvatskog i dalmatinskog primorja, o čemu se pobliže informacije dobiju u poslovnicama.

Izleti su se u matici i u podružnicama redovito priredjivali u koliko je loše vrijeme ove zime i proljeća dopušтало, a od većih izleta spominjem onaj na Mosor o Uskrusu prigodom sastanka sa dalmatinskim podružnicama i o Duškovima na Bijele Stijene kada je obavljeno svečano otvorenje lane sagradjene kruće HPD. Otvorenje obavio je društveni predsjednik g. Josip Pasarić uz brojno sudjelovanje članova matice i podružnica, braće Slovenaca iz Ljubljane i Litije, te članova »Runolista« i »Sljemena«; ovom svečanom činu prisustvovao je u zastupanju gosp. velikog župana primorsko-krajiške oblasti gosp. banski savjetnik Hlava, a u zastupanju gosp. ministra šuma i rudnika gosp. šum. nadinžinir Manojlović. Zaključkom upravnoga odbora prozvana je ta kuća kućom Dragutina Hirca, u počast pokojnoga našega odličnog člana i učenjaka — prirodoslovca, koji je prvi opisao Bijele stijene.

Kako je broj podružnica toliko porasao, da nije moguće svaku posebice posjetiti, to smo ove godine počeli sa redovitim sastancima sa našim podružnicama grupirajući ih po krajevima, te su do sada održani vrlo uspjeli sastanci sa dalmatinskim podružnicama na Mosoru, sa zagorskim podružnicama na Ravnoj gori i sa gorsko-kotarskim podružnicama u Ogulinu, jer je uspon na Klek omela kiša. S tim sastancima nastavlja se i dalje prema vеć određenom programu, a svrha im je dogovor o zajedničkom radu između matice i podružnica, a i podružnica onoga kraja međusobno. Kako je takav sastanak spojen uviјek sa izletom, to se uz gornju svrhu postizava i upoznavanje članova, pa su tako ovi sastanci od velike koristi i važnosti.

Predavanja održana su slijedeća:

5. II. 1928. prof. Vladimir Stahuljak: Hrvatske planine (predavanje u Radio — Zagreb).
15. II. 1928. prof. Vladimir Stahuljak: Gorski Kotar, Kapela, Plitvice (predavanje u vis. pedagoškoj školi u Zagrebu)
19. II. 1928. prof. Vladimir Stahuljak: Julske Alpe, Triglav (predavanje u Varaždinu)
3. III. 1928. prof. dr. Josip Poljak: Sjevernim i zapadnim dijelom Prenj — planine.
23. III. 1928. prof. Vladimir Stahuljak: Julske Alpe, Triglav (II. i IV. muška učiteljska škola u Zagrebu)
23. III. 1928. prof. dr. Miroslav Hirc: O Velebitu (u dvorani kem. laboratorija u Zagrebu)
24. III. 1928. prof. Vladimir Stahuljak: Julske Alpe, Triglav (u I. i II. muškoj učiteljskoj školi u Zagrebu)
28. III. 1928. dr. Ivo Horvat: Slike iz švicarskih Alpa (dvorana kem. laboratorija u Zagrebu).

29. III. 1928. dr. Ivo Horvat: Slike iz švicarskih Alpa (kod podružnice u Križevećima).

4. IV. 1928. prof. dr. Vale Vouk: O Vezuvu i napuljskom zaljevu (dvorana kem. laboratorija u Zagrebu)

21. IV. 1928. prof. Vladimir Stahuljak: Gorski kotar, Kapela, Plitvice (kod podružnice u Sisku)

23. IV. 1928. prof. dr. V. Vouk: U Yellowstonu, zemlji gejzira i ugaslih vulkana (slike s putovanja po sjever. Americi; kod podružnice u Karlovcu)

25. IV. i 2. V. 1928. Dir. g. Gjuro Szabo: Planinarstvo i stari gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji (u dvorani kem. laboratorija u Zagrebu)

2. V. 1928. prof. Vladimir Stahuljak: Julske Alpe, Triglav (u »Zmaju« u Zagrebu)

3. V. 1928. prof. dr. Vale Vouk: U Yellowstonu, zemlji gejzira i ugaslih vulkana; slike s putovanja po sjever. Americi (predavanje kod SPD u Ljubljani)

12. V. 1928. prof. Vladimir Stahuljak: Julske Alpe, Triglav (kod podružnice u Samoboru)

17. V. 1928. prof. Vladimir Stahuljak: Julske Alpe, Triglav (u III. i IV. ženskoj učiteljskoj školi u Zagrebu)

Uz društvene sastanke priredena je 18. veljače velika reduta, koja je ove godine naročito dobro uspjela. Dvorana »Hrvatskog sokola« bila je vrlo ukusno dekorirana po nacrtima našega člana prof. Zlatka Šulentića, koji je naslikao i vrlo uspjele karikature nekih društvenih funkcionara. Putna blagajna priredila je dvije veselice, a koncem godine bilo je običajno silvestarsko veselje na Slijemu i u Zagrebu kod »Janjetića« u korist gradnje doma na Mosoru.

»Hrvatski planinar« nastavlja s izlaženjem, a narednoga mjeseca dolazi u tisak Vodič po Velebitu, što ga izdaje naše društvo, a napisao ga je podpredsjednik g. dr. Josip Poljak. Nedavno smo izdali vrlo lijepu kartu u bojama sjever. Velebita, koju je s velikim marom izradio odbornik gosp. Zvnoimir Bađovinac.

Osim toga je središnji upravni odbor dovršio načrt za nova pravila Hrvatskog planinarskoga društva, koja će ovih dana biti razasljana podružnicama da stave svoje event. primjedbe, a na jesen će doći pred izvanrednu skupštinu na prihvatanje.

Rad sekcija kod matice i kod podružnica pokazao je lijepu aktivnost.

Putna blagajna pod vodstvom pročelnika g. Vučaka priredila je 13 izleta, te je tako nastavila uspješno djelovanje, koje je pokazala od svoga osnutka pod vodstvom svoga osnivača i dugogodišnjega pročelnika g. Körös-kenyia koji se na žalost zbog svojih privatnih posala zahvalio na pročelnictvu putne blagajne i Foto-sekcije.

Foto-sekcije kod matice i kod podružnica naročito u Splitu i na Sušaku rade s uspjehom te je u siječnju priredena velika foto-amaterska izložba u Umjetničkom paviljonu sa nekoliko stotina fotografija, u veljači opet izložba u Prosvjetnom tjednu, a u travnju u Zagrebačkom Zbornu izložba fotografija hrvatskih planina.

»Fotografski vjesnik« ne izlazi više, jer ga je izdavač obustavio, a Foto-sekcija sama nema sredstava da izlaženje finansira. Vodstvo Foto-sekcije preuzeo je naš član i iskusni amater-fotograf g. Antun Stiasni.

Sekcije za podmladak nastavile su odgajanjem planinarskog podmlatka priređivanjem izleta i predavanjima, od kojih je najviše održao pročelnik g. prof. Stahuljak.

Sekcije za markacije radile su s velikim marom i označile su i popravile označke puteva na Medvednici (gg. Rant i Škaberna) Bijelim stijen-

nama (g. Hitztaler), Risnjaku, Vinici, Ivančici, Strahinjščici, Medvedaku, Kalniku, Slavici, Bitoraju, Bistracu, Cepelišu, Zavižanu, Psunjju, Samoborskom gorju, bosanskim planinama, Mosoru, Tuhobiću, Obruču itd. po cijelom našem radnom području.

Gradevinska sekcija izradila je nacrte za nove kuće koje kani Hrvatsko planinarsko društvo podići, te nacrt za planiranje prostora pred »Tomislavovim domom« koji će se urediti čim građevna oblast nacrt odobri. Ujedno je ove godine »Tomislavov dom« novo olijen po zamj. ekonoma g. Salettu.

Glažbena sekcija sudjelovala je sa zborom mandolinista kod društvenih priredaba i sastanaka.

Kulturno-prosvjetna sekcija osnovana je kod matice, te će pod vodstvom odbornika g. dra. Ive Horvata voditi brigu za predavanja i prosvjetno-propagandni društveni rad.

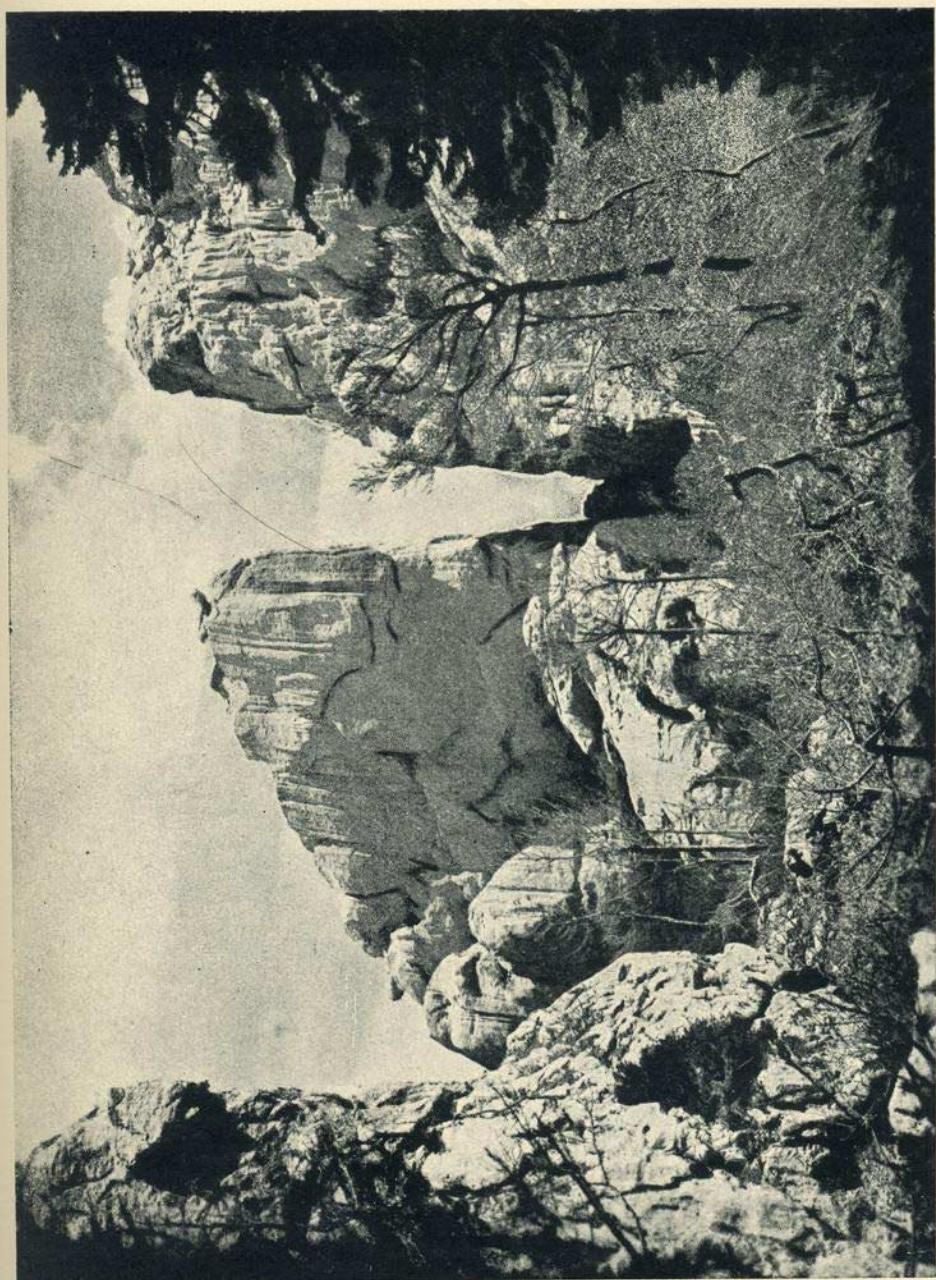
SEKCIJA ZA GRADNJU DOMA I MUZEJA raspolaže sada imovinom od Din 104.835.25. Referentom za zimski šport postavljen je odbornik g. Zvonimir Badovinac, a ujedno se naše društvo začlanilo u zimsko-športski podsavet u Zagrebu.

Gradjevna djelatnost Hrvatskog planinarskoga društva uzima sve veći zamah, pa su u pripravi važne gradnje. Tako će matica još ove godine podići malo sklonište na Rožanskim kukovima u Velebitu, za koje je mjesto izabrao naš začasni član g. dr. Ivan Krajač, a vrše se pripreme za podizanje kuća na Ivančici, (gdje je već obavljeno iskolčenje zemljišta; ovu akciju vodi podružnica u Ivancu uz pomoć ostalih zagorskih podružnica, naročito zlatarske na Skradskom vrhu (podružnica u Skradu), na Mosoru (podružnica u Splitu), na Visočici (podružnica u Gospiću, koja je već u svibnju položila temeljni kamene na Biokovu i još jednoj dalmatinskoj planini, vjerojatno na Orjenu (matica). Konačno je matica poduzela pripreme za gradnju kuće na Kleku, na Risnjaku i na Plitvičkim Jezerima, a podružnica »Velebit« dograđuje verandu na kući na Obruču. Neke od tih kuća biti će sagradene već tokom ove i naredne godine, a da je to moguće imademo u glavnom zahvaliti oblasnom odboru zagrebačke oblasti koji votira svake godine znatne novčane pomoći, shvaćajući važnost promicanja turizma i planinarstva i cijeneći produktivan rad Hrvatskog planinarskoga društva, što u ime društva i na ovoj glavnoj skupštini sa zahvalnošću ističem.

Isto tako sa zahvalom spominjem i materijalno i moralno podupiranje oblasnog odbora splitske oblasti, grada Splita, te veliku potporu, koju nam svakom prilikom iskazuje veliki župan primorsko-krajiške oblasti, gosp. Juraš Kučić i referent za turizam kod te oblasti, banski savjetnik gosp. Milan Hlava.

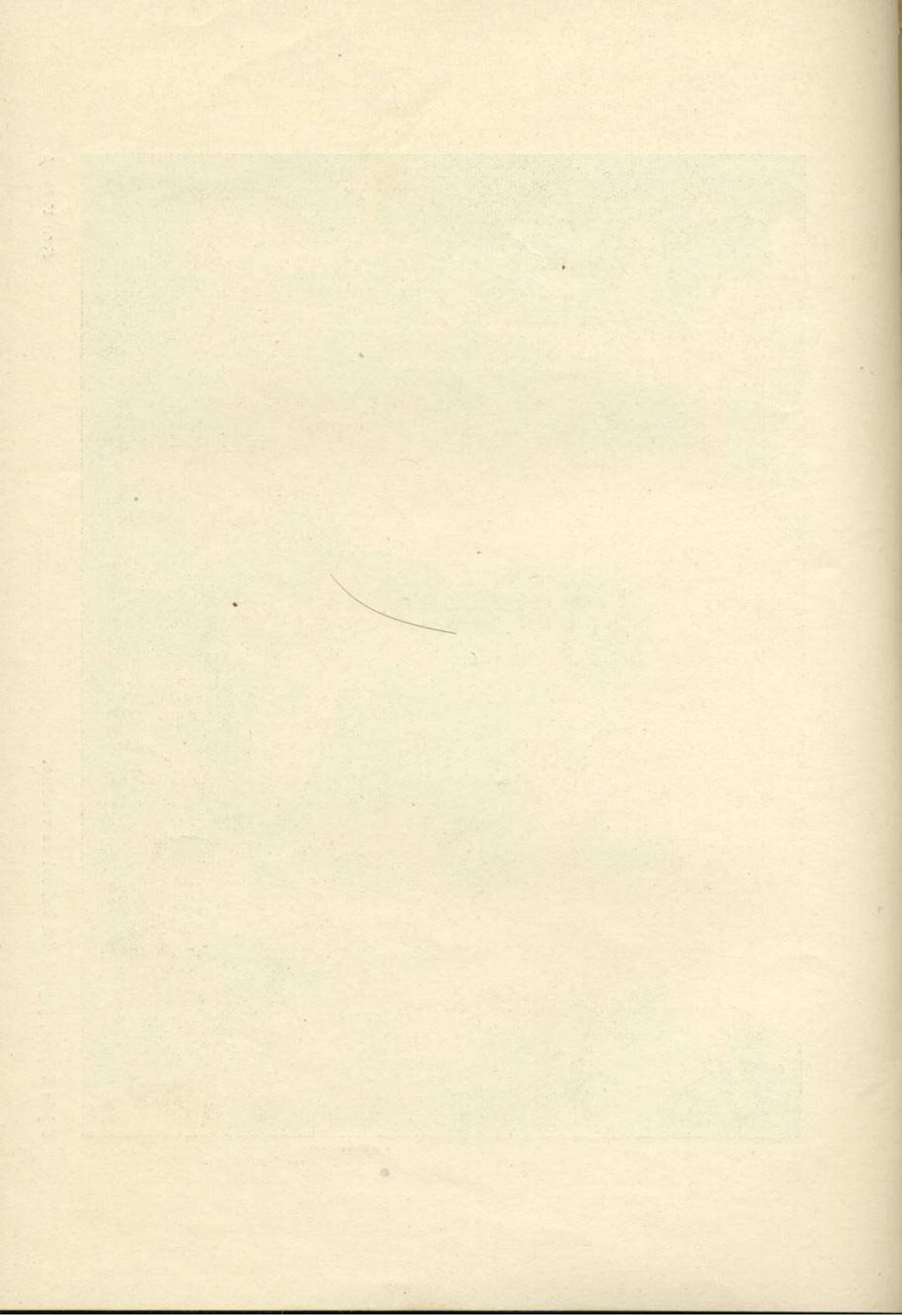
Tim je karakteriziran i rad naših podružnica, starih i novih, koje dijelom same produktivno rade, a dijelom pomažu taj rad, pa im to služi na čest. Uvjeren sam, da će na narednoj glavnoj skupštini moći izvijestiti o pozitivnim rezultatima ovoga djelovanja. Naša »Bjelašnica« u Sarajevu proslavila je nedavno petgodišnjicu svoga uspješnoga djelovanja, a predsjednik »Visočice«, naš začasni član g. Ivan Gojtan 60-godišnjicu svoga života. Ovaj jubilej našega neumornoga i zasluznoga planinara proslavila je i matica na sastanku dne 5. siječnja o. g., gdje je g. prof. dr. Miroslav Hirtz održao krasno predavanje o životu i radu našega dičnoga Gojtana. Bog ga poživio još na mnoga ljeta!

Zauzimanjem g. dra. Krajača došlo je napokon do toga, da je u financijski zakon unešena odredba o zaštiti nekojih naših prirodnih parkova, pa su tako zaštićena Plitvička jezera, Bijele i Samarske Stijene, te Štirovača i Pa-

Bijele Stijene, jugoistočni kukovi sa vrtićem.

Foto: V. Novak

klenica u Velebitu. Sa strane Hrvatskog planinarskog društva izraditi će predlog zakona o zaštiti prirodnih parkova naš odbornik i sveuč. docent g. dr. Ivo Horvat, koji će o tome referirati takodjer na kongresu Asocijacije slavenskih turističkih društava, koji će se ove godine kod nas u Zagrebu i Ljubljani obdržavati.

Konačno saopćujem, da je društvo unajmilo nove poslovne i društvene prostorije u novoj Bartulićevoj palači na Doleu br. 1, kamo će useliti dne 1. kolovoza o. g. Kako su te prostorije veće od sadašnjih, to će se poslovanje moći lakše odvijati, a i članovi će imati svoju posebnu sobu za sastajanje, dogovaranje i čitanje.

Ove godine pretrpilo je društvo naročito težak gubitak smrću našega ne-stora prof. Vjekoslava Novotnja začasnog člana HPD. Nedavno je došla ta nesmiljena smrt i pokosila nam u kratko vrijeme život našeg još čilog Novotnja, našeg najstarijega i najzaslužnijega planinara, koji je kroz decenija sve svoje slobodno vrijeme posvetio svom Hrvatskom planinarskom društvu. Dne 3. svibnja otpratismo ga do hladnoga groba, gdje se predsjednik g. Pasarić oprostio s našim dragim drugom, kojega ne ćemo nikada prežaliti ni zaboraviti. Kao posmrtni dar ostavio je društvu svoju sobu sa bogatom planinarskom knjižnicom. Slava našemu nestoru!

Ne manji gubitak snaćemo smrću člana prof. Nikole Bičanića, bivšeg predsjednika naše podružnice u Čakovcu, koji je odgojio generacije naših mladih planinara i radio neumorno za progmat hrvatskoga planinarstva. Slava mu! Umrli su još naši vrijedni članovi Andrija Lovrić, Antun Plohl, Rikard Plemić, Milan Burek, Ljubomir Andrijašević i Ivan Tomurad. Slava im!

Istupaju iz odbora ove godine na temelju § 7. pravila gg. Mirko Bothe, Josip Vučak, Ivo Jeušnik, dr. Ivo Horvat, prof. Vladimir Stahuljak i Josip Monjac, a zahvalio se uslijed preopterećenosti u svom poslu g. Stjepan Benčić, pa se za ta mjesta imade izvršiti izbor.

Zahvaljujem konačno svim članovima, koji su bilo kako poduprli društvo i naš rad, gdjici Miciki Repak, koja je preuzeila stenografiiranje zapisnika ove glavne skupštine, te društvu »Hrvatska žena«, koje nam je i ove godine susretljivo ustupilo svoju dvoranu za održanje naše glavne skupštine.

Molim, da moj izvještaj primite na znanje.

Predsjednik: Ima li tko što primjetiti? Gosp. Loidl primjećuje da su putevi u Sloveniji bolje označeni nego kod nas, gdje su putevi dosta manjkavo označeni, pa moli, da se označivanju puteva posveti čim više pažnje.

Predsjednik pita dali glavna skupština prima tajnički izvještaj na znanje? Prima jednoglasno.

3. Izvještaj blagajnika.

Blagajnik g. Stjepan Benčić podnaša račun razmjere i račun prihoda i rashoda:

Račun razmjere 31. prosinca 1927.

	Imovina	
Blagajna		7.947.12
	Dužnici:	
Tekući računi	87.371.26	
Podružnice	37.349.08	
Pošt. ček. ured 34.481	180.54	
Pošt. ček. ured 34.047	1.885.61	126.786.49

Nekretnine

Kuća na Sljemenu, Zavižanu i Bijelim Stijenama	3.—
Sklonište na Rišnjaku i Alanu	2.—
Piramida na Sjemenu i Plješivici	2.—
	7

Pokretnine

Našastar u poslovnici	
Našastar na Sljemenu	
Knjižnica u poslovnici	
Društveni znakovi	6.556.35
	15.172.31
	149.912.92

Dugovina**Vjerovnica**

Tekući računi	34.885.53
Fond za gradnju plan. doma u Zagrebu	74.550.25
Doprinos za gradnju kuća i skloništa	15.000.—
	124.435.78
Prelazni račun	4.003.—
Ostatak prihoda	21.474.14
	149.912.92

U Zagrebu, dne 31. prosinca 1927.

SJEPAN BENČIĆ, blagajnik

Ispitano i u redu pronađeno:

Nadzorni Odbor

STJEPKO R. KOROV

IVAN GALIAN

IVKA CRNETIC

Račun prihoda i rashoda 31. prosinca 1928.**Rashodi****Upravni troškovi**

Plaće, stanarina, osiguranje, propaganda i t. d.	88.329.53	88.329.53
<hr/>		

Otpisi:

Od plan. kuće na Zavižanu	75.958.27
Od plan. kuće na Bjelim Stijenama	60.032.—
Od »Hrvatskog planinara«	27.549.62
Od našastara	25.843.85
Od nekretnina na Sljemenu	300.—
Od vrijednosnih papira	9.568.94
Od uzdržavanja kuće na Sljemenu	15.526.75
	214.779.43

Porez	1.787.—
Ostatak prihoda	21.474.14

326.370.10**Prihodi:**

Clararina	113.027.25
Upisnina	11.725.—

Darovi i subvencije	17.710.50
Edicije	20.360.50
Noćarinā	31.929.—
Pravilnici	1.820.—
Članarina podružnica	6.545.11
Pristupnina na piramidu	5.357.75
Dohodak na Sljemuenu	32.374.40
Doprinos za gradnju kuća	32.489.—
Publikacija	1.376.—
Kamati	6.050.60
Znakovi	860.90
Uvjerenja	34.466.—
Razno	1.710.75
	317.802.76
Prihod iz god. 1926.	8.567.34
	326.370.10

U Zagrebu, dne 31. prosinca 1927.

SJEPAN BENČIĆ, blagajnik

Ispitano i u redu pronadnjeno:

Nadzorni Odbor

STJEPKO R. KOROV

IVAN GALIAN

IVKA CRNETIĆ

GOSP. JEDVAJ traži razjašnjenje na neke stavke, koje mu blagajnik g. Benčić daje, a nakon toga na upit predsjednika prima skupština blagajnički izvještaj jednoglasno na znanje.

4. Izvještaj nadzornoga odbora.

Uime nadzornoga odbora izjavljuje g. Stjepan Korov, da su pregledane sve knjige, da se računi slažu i da je sve u potpunom redu vodjeno, pa moli, da se taj izvještaj primi na znanje.

Skupština prima izvještaj nadzornog odbora jednoglasno na znanje.

5. Odobrenje godišnjeg proračuna

Blagajnik Stjepan Benčić obrazlaže godišnji proračun za godinu 1929.

Proračun za godinu 1929.

Dohotci

1. Članarina (3500 čl.)	87.500.—
2. Doprinos za gradnju kuća i skloništa	17.500.—
3. Upisnina (300)	4.500.—
4. Članarina podružnica (1/2)	4.000.—
5. Znakovi	3.000.—
6. Dohodak kuće na Sljemuenu	32.000.—
7. Noćarina u planin. kućama	32.000.—
8. Pristup na Sljemen. piramidu	5.000.—
9. Hrvatski Planinar	30.000.—
10. (Uvjerenja) Razni dohodak	10.000.—
11. Društvene edicije	1.000.—
12. Društvene priredbe	10.000.—
13. Kamati	4.000.—

240.500.—

Izdatci

1. Stanarina	30.000.—
2. Plaće namještenika	50.000.—
3. Izdavanje »Hrv. Planinara«	40.000.—
4. Uzdržavanje planin. kuća	40.000.—
5. Gradnja skloništa	20.000.—
6. Gradnja planin. doma	10.000.—
7. Propaganda i putni troškovi	10.000.—
8. Osiguranje	4.000.—
9. Porezi	4.000.—
10. Poštارина	3.000.—
11. Tiskanice	4.000.—
12. Uredske potrepštine	3.000.—
13. Bolno-potporna blagajna	2.000.—
14. Rasvjeta	1.000.—
15. Ogrijev	1.000.—
16. Trošak označivanja puteva	4.000.—
177. Uzdržavanje društvenih biblioteka	2.000.—
18. Razni nepredvidivi troškovi	12.500.—
	—
	240.500.—

U Zagrebu, dne 3. srpnja 1928.

STJEPAN BENČIĆ
blagajnik

Gg. BAŠIĆ I JEDVAJ prigovaraju nedostatnom uređenju »Tomislavovog doma«, gdje manjkuju gunjevi, ormarići, sagovi na stube, jastuci i t. d. Pitaju koliko je predvidjeno u proračunu za uređenje toga doma, koji ipak društvu dosta nosi i traže, da se ti nedostaci uklone.

TAJNIK G. DR. Z. PREBEG zahvaljuje članovima, što upozoravaju odbor na te nedostatke, koje odbor, makar da ih zna, nije mogao do sada sve ukloniti jer su prihodi društva bili maleni. Ove godine bilo je predvidjeno u proračunu 30.000 dinara za uređenje »Tomislavovog doma« pa je dom nanovo oličen, planirati će se na jesen prostor pred njim, a nabavljeni su i novi gunjevi i jastuci. U narednom proračunu osigurana je za »Tomislavov dom« svota od Din 40.000.— pa će se nastaviti sa uređivanjem i nabavom inventara, uvesti će se električno svjetlo i telefon. Pošto su to sve veliki izdaci, moli članove da se strpe i da ne uzmu za zlo, ako se sve odjednom ne može nabaviti.

Odgovor dra. Prebega prima se na znanje.

GOSP. JEDVAJ se tuži, da opskrbnik »Tomislavovog doma« ubire za stolce za ležanje prije podne 5 dinara i poslije podne 5 dinara.

DR. PREBEG odgovara, da se stolci iznajmljuju po 5 dinara na dan, pa neka se inače članovi izvole pritužiti u poslovnicu.

PREDSJEDNIK G. PASARIĆ saopće da će se primjedba na proračun raspraviti i uvažiti, i pita dali se proračun odobrava?

Skupština jednoglasno odobrava predloženi proračun za 1929. godinu.

6. Predlozi upravnoga odbora.

TAJNIK DR. Z. PREBEG čita dva predloga stigla od podružnice »Velebit« na Sušaku i podružnice »Gvozd« u Sisku.

Slavna glavna skupštino!

Jednoglasnim zaključkom na odborskoj sjednici H. P. D. podruž. »Velebit« u Sušaku, čest nam je podnijeti ovoj redovitoj glavnoj skupštini slijedeći predlog

Na strani 3. društvenih pravila alineja 2, redak 14 stoji doslovce ovo: »Za stvaranje valjanih zaključaka treba da je prisutno 30 članova; ako ih ne bi bilo, ima se sazvati za 14 dana druga glavna skupština sa istim dnevnim redom, koja je vlasna stvarati valjane zaključke i onda, ako bi manje od 30 članova bilo prisutno.«

Podružnica H. P. D. »Velebit« u Sušaku predlaže, da se taj pasus u pravilima društva promijeni i da glasi ovako: »Za stvaranje valjanih zaključaka treba da je prisutno 30 članova; ako ih ne bi bilo ima se glavna skupština održati 1 sat kasnije od zakazanog vremena sa istim dnevnim redom, koja je vlasna stvarati valjane zaključke i onda, ako bi manje od 30 članova bilo prisutno.«

Ovaj predlog motiviramo time, što je podružnicama sa većim brojem članova teško skupiti često i 30 članova na glavnu skupštinu osobito ako se uzme u obzir, da mnogi članovi ne stanuju u samom mjestu već u okolici, pak bud s kojih razloga glavnoj skupštini društva ne mogu prisustovati.

Molimo sl. gl. skupštinu da u interesu intenzivnoga i pozitivnoga rada sviju podružnica usvoji ovaj naš ispravak paragrafa 6. društvenih pravila, pak nadajući se pouzdano u to, pozdravljamo Vas i pozivljemo, da nas što češće posjetite na našim vrućim i kamenitim primorskim planinama, koje se ponosno dižu iz valcova modrog Jadrana kao prirodna straža na jednoj od najistaknutijih točaka naše države.

Hrv. plan. društvo podružnica »Velebit« na Sušaku.

Hrvatsko planinarsko društvo Središnjica

Zagreb, Ilica 37.

Podružnica H. P. D. »Gvozd« u Sisku stvorila je također zaključak, da se za glavnu skupštinu Središnjice podnese ovaj predlog:

Članarina neka se povisi godišnje na 60 dinara, a svi ostali porezi (za gradnju kuća) neka se dokinu. To je članarina, za koju dobije svaki član i list »Hrvatski Planinar«. Potanje obrazložiti će taj predlog naši delegati na samoj skupštini 3. VII. 1928.

Sisak, 24. VI. 1928.

Uz planinarski pozdrav

Predsjednik:
BOROVEČKI

TAJNIK DR. PREBEG obrazlaže, da obe ova predloga ukazuju na nedostatke u našim pravilima. Kako ta pravila u svojoj cjelini nisu u skladu sa velikim napretkom društva, to je središnji upravni odbor izradio novi načrt pravila, koji je već u tisku. Taj će načrt još ovoga mjeseca biti razaslan svim podružnicama, da u prekluzivnom roku stave svoje event. primjedbe, a nakon toga će ga središnji upravni odbor konačno pretresti i predložiti na prihvatanje u glavnoj skupštini, koja će se sastati na jesen. Zato misli, da nije potrebno, da se o tome sada raspravlja, nego da predлагаči stave svoje predloge na novi načrt pravila, koji će im biti dostavljen.

Delegati podružnice »Gvozd« gg. prof. Kožarić i Brkić, te opuno-moćenik podružnice »Velebit« g. Pasarić slažu se s tim mišljenjem i oduštaju od obrazlaganja predloga, koji se prema tome ne uzimaju u raspravu na ovoj glavnoj skupštini.

7. Podijeljenje odrješnice upravnom i nadzornom odboru.

PREDSJEDNIK G. PASARIĆ pita dali ima tko na temelju ovih izvještaja upravnoga i nadzornoga odbora što za primjetiti i dali slavna glavna skupština podijeljuje odrješnicu upravnom i nadzornom odboru.

Primjedbe nema nitko nikakve, pa glavna skupština jednoglasno podje luje odrješnicu upravnom i nadzornom odboru.

8. Izbor šestorice odbornika (§ 7. pravila).

TAJNIK DR. PREBEG izvješćuje, da prema §. 7. pravila odstupaju iz sre dišnjeg upravnog odbora gg. Mirko Bothe, Josip Vučak, Ivo Jeušnik, dr. Ivo Horvat, prof. Vladimir Stahuljak i Josip Monjac, a zbog preopterećenja u svo me poslu zahvalio se g. Stjepan Benčić, pa se ta mjesta imadu sada popuniti. Predlaže, da se prva šestorica ponovno biraju, a na mjesto g. Benčića da se izabere g. Stjepan Korov, dosadašnji član nadzornoga odbora.

Glavna skupština usvaja taj predlog, te per acclamationem bira u upravni odbor gg. Mirka Bothe, Josipa Vučaka, Ivu Jeušnika, dra. Ivu Horvata, prof. Vladimira Stahuljaka, Josipa Monjca i Stjepana Korova.

TAJNIK DR. PREBEG predlaže, da se u nadzorni odbor biraju ponovno gdjice Ivka Crnetić i g. Ivan Galian, a na mjesto g. Korova, koji je ušao u upravni odbor da se izabere g. Stjepan Benčić, dosadašnji blagajnik.

Glavna skupština jednoglasno usvaja taj predlog i bira u nadzorni odbor gg. Ivku Crnetić, Ivana Galiana i Stjepana Benčića.

10. Eventualia.

TAJNIK DR. PREBEG ističe rad oko označivanja puteva i time ujedno odgovara na primjedbe g. Loidla. Primjećuje, da je prigovor opravdan, da su u Sloveniji markacije bolje nego kod nas, ali se mora naglasiti dva momenta i to, da se u Sloveniji za označivanje puteva gotovo isključivo brinu same podružnice SPD-a, dok se to kod nas do nedavna po našim podružnicama na žalost nije provodjalo. Sada se već i kod nas opaža znatan napredak, te su mnoge podružnice u svom kraju provele dobre markacije, kako je to navedeno u tajničkom izvještaju.

Naša sekcija za markacije napreduje i radi dobro. G. Hitztaler markirao je put na Bijele stijene, a gg. Rant i Škaberna su nanovo označili skoro sve puteve na Medvednici i postavili ploče. Drugi momenat je naročito žalostan, a to je, da se kod nas upravo nemilice uništavaju označke i to s naročitom zlobom, upravo najviše na raskršćima, gdje planinari najlakše zablude. Zato je svačija dužnost, da pazi na markacije i da prijavi društvu one koji ih oštećuju, a društvo je poduzelo svestrane korake, da toj nekulturnoj pojavi stane na put.

GOSP. LOIDL predlaže, da se u svrhu čuvanja markacija poduzmu koraci kod oblasti i općina.

GOSP. KLEŠČIĆ (Samobor) primjećuje, da su i u samoborskom kraju uništavali markacije, a da je najbolje sredstvo protiv toga, da se uništenе označke odmah obnove.

GOSP. DR. SPILLER (Ivanec) veli, da su u Zagorju markacije vrlo dobro provedene i da se ne uništavaju. Predlaže, da se putevi različito markiraju, a ne svi sa jednoličnom markacijom.

TAJNIK DR. PREBEG odgovara, da su po saveznim društvima uvedene jednolične markacije t. j. crveni okrug s bijelom točkom, pa da se stoga, kao članovi saveza, moramo držati.

Nadalje izvješćuje, da je Hrvatsko planinarsko društvo u svrhu propagande postavilo ukusne ormariće u Crikvenici, Baški i na Rabu, te onamo otpremilo opsežan materijal sa slikama iz Gorskog kotara, hrvatskih primorskih planina, Plitvičkih jezera i Velbita kako bi strance upozorili na ljepote zaledja jadranske obale, kamo mogu praviti krasne izlete. Nada se, da će to biti od naročite koristi za propagandu među stranim gostima.

GOSP. Kleščić (Samobor) pita što je s Okié-gradom?

GOSP. GALIAN razlaže opširno cijelu stvar i veli, da je Okić prepisan još na grofa Erdödia i da se nalazi pod agrarnom reformom. Međutim su sa strane našega društva poduzeti svi koraci, da se nakon obavljenih formalnosti može obaviti gruntovni prenos na Hrvatsko planinarsko društvo, koje ga sada ima u posjedu.

GOSP. KLEŠČIĆ apelira, da se Okić dade nešto popraviti, jer prijeti opasnost, da se neki dijelovi grada sruše, a naročito Kapelica, koja je najljepši dio. Ako središnjica treba kakove pomoći u tome pogledu neka se obrati na podružnicu u Samoboru.

DR. PREBEG moli, da podružnica u Samoboru iznese središnjici konkretnе predloge, pa će se poduzeti sve potrebito u sporazumu i uz sudjelovanje podružnice.

GOSP. MILČIĆ interpelira glede igranja nogometa na Sljemenu, a g. Loidl glede postavljanja tabla na kolodvoru, pa se te interpelacije primaju na znanje.

PREDSJEDNIK GOSP. PASARIĆ izražava najsrdaćiju hvalu svima, koji su posjetili ovu glavnu skupštinu, a naročito s veseljem pozdravlja živo sudjelovanje naših podružnica, koje su zastupane u tako velikom broju, interesirajući se za rad i napredak Hrvatskoga planinarskog društva. Ovo brojno sudjelovanje naših podružnica neka nam bude pobudom za daljnji produktivni rad. Živa je želja svih nas, da naše društvo, usprkos još težih novih prilika, napreduje i evcate. Još jednom moli članove i matice i podružnica, da svojski i bratski podupru one podružnice, koje u ovoj godini grade planinarske kuće, napose agilnu podružnicu »Mosor« u Splitu, te zaključuje ovu glavnu skupštinu.

Skupština je završena u 22.45.

Predsjednik:

Josip Pasarić v. r.

Perovodja:

Josip Vučak v. r.

Tajnik:

Dr. Zlatko Prebeg v. r.

Ovjerovitelji zapisnika:

Dragutin Müller v. r.

Makso Drobac v. r.

SVEĆANO OTVORENJE NOVE PLANINARSKE KUĆE NA BIJELIM STIJENAMA. Taj novi kulturni spomenik HPD stoji na visini od 1300 m. i to na vrlo zgodnom i lako pristupnom mjestu a u neposrednoj blizini najvišeg istočnog vrha (1335 m). To je okrugao zaravanak, ubav idilični vrtić, zaštićen sa sviju strana drvećem i stijenama od bure i oluje. S njega vodi uspon na spomenuti najviši vrh i ujedno silaz u najinteresantniji ogrank Bijelih Stijena: u duboku kršku provaliju, t. zv. labirint i botaničku baštu, a ovi služe ujedno kao prolaz do drugog sličnog zaravanka t. zv. »Boca« na zapadnom kraju Bijelih Stijena. Inicijativu za gradnju te kuće dao je bivši predsjednik i začasni član g. dr. I. Krajač, koji je kao ministar pretprošle godine državnom potporom (D. 25.000) omogućio njezinu brzu izvedbu. Kuća je bila dogotovljena potkraj jeseni prošle godine, ali proslava otvorenja nije se mogla tada obaviti nego je odgodjena do ovogodišnjega proljeća.

Tako je nova kuća svečanim načinom otvorena tek na Duhove (27. V.) oko 4 sata poslije podne, pošto su se do kuće uspeli brojni planinari iz Jasenka. Tu su se našli na okupu predstavnici državnih vlasti: zamjenik g. Kučića, velikog župana primorsko-krajiške oblasti, g. banski savjetnik Milán Hlava, zastupnik g. ministra šuma i ruda, g. Branko Manojlović, šumarnik iz Jasenka; nadalje 7 slovenskih planinara pod vodstvom gg. Tomasina, predsjednika podružnice SPD i odbornika Podboja i dra. Jenka iz Litije te g. Spende iz Lju-

bljane; 7 članova HPD podružnice »Mosor« iz Splita s tajnikom g. Seitzom i blagajnikom g. Berićem; 14 članova podružnice »Velebit« sa Sušaka pod vodstvom tajnika g. Šojata, blagajnika g. Kühnela i odbornika g. I. Ružića; 13 članova podružnice »Gvozd« iz Siska pod vodstvom predsjednika g. Borovečkoga i tajnika g. Brkića; 5 članova podružnice »Martinščak« iz Karlovca; 4 člana podružnice »Japetić« iz Samobora pod vodstvom tajnika g. Matote; podružnicu u Čakovcu zastupao je učitelj g. Blazina, podružnicu »Senjsko Bilo« u Senju njezin predsjednik g. Fr. Krajač, planinarsko društvo »Runolist« predsjednik g. Sorš, a HPK »Sljeme« 4 člana. Od središnjice iz Zagreba stiglo 38 članova pod vodstvom Josipa Pasarića, potpredsjednika g. Mirka Bothea, i odbornika gg. Benčića, Monja, Šetine i gdjice I. Crnetić. Osim toga bili su prisutni činovnici pilanž iz Jasenka, lugari i nekoliko domaćih ljudi iz Ogulina i Jasenka. U svemu oko 100 lica. Brzozavne su pozdrave poslali »Slovensko planinsko društvo« u Ljubljani i »Srpsko planinsko društvo« »Fruška Gora« u Novom Sadu, a pismeni g. I. Gojtan, predsjednik HPD podružnice »Visočica« u Gospiću.

Predsjednik I. Pasarić srdačnim je riječima pozdravio najprije predstavnike državnih vlasti. Pri tome ističe, kako se veliki župan ove oblasti g. J. Kučić osobito stara oko unaprednjenja planinarstva, jer drži, da je ova važna grana turizma jaka poluga za podizanje i jačanje gospodarske privrede u ovim lijepim ali siromašnim krajevima. Uvažujući dosadanji rad HPD u ovoj oblasti izaslaо je na ovu proslavu svog zamjenika, šefa za turizam g. Milana Hlavu, koji je kao planinar obišao sve znamenitije vrhunce u našoj domovini te je medju planinarama kao pisac i drug osobito cijenjen. Iza toga toplim i zahvalnim riječima pozdravlja zastupnika ministarstva šuma i ruda, g. Branka Manojlovića, koji je kod gradnje ove bio društvu desna ruka, jer je svojom požrtvovnom surađnjom živo pripomagao, da za kuću nadje tako zgodno mjesto i da se djelo na vrijeme privede kraju. Srdačno pozdravlja braću Slovence, članove podružnice SPD iz Litije, koji su pod vodstvom predsjednika g. Ferde Tomasinia, podpredsjednika g. Podboja i tajnika g. dra. Jenke u tako lijepom broju došli na ovu slavu i time zasvjedočili bratsku pažnju i ljubav prema hrvatskim planinarama. Usrdnu dobrodošlicu izriče užoj planinarskoj familiji, članovima matice HPD i podružnica, koji su u tako znatnom broju a usprkos nepovoljnom vremenu pohrili na Bijele Stijene, da svojim prisustvom uveličaju ovu kulturnu proslavu. Osobiće se raduje, što tu vidi tako sjajno zastupanje naših planinarskih krasnih spolja, naše gorljive i požrtvovne planinarke, koje su ovoj slavi onakav ures, kakav je runolist Bijelim Stijenama. Iskreno priznaje, da HPD bilježi veći razmah i vidljive pozitivne uspjehe od onoga časa, kad su u njegovo kolovožnje u znatnijem broju zastupnice krasnoga spola. Pozdravljajući redom članove gore spomenutih podružnica kao i predstavnike »Runolista« i »Sljemena« napose ističe prisustvo »Mosora« iz Splita, koji razvija veliku agilnost te se u kratko vrijeme svoga opštanka svojim živinama marom vinuo u prve redove društvenih podružnica, a to najbolje dokazuje time, što će doskora pristupiti gradnji planinarskog doma na Mosoru kraj Splita, toga prvog kulturnog planinarskog spomenika na dalmatinskim planinama. Predsjednik izražuje svoju veliku rđost, što je došlo do izgradnje ove planinarske kuće i time postavljen novi kulturni spomenik na ovom biseru hrvatskih planina. Ova je kuća novi vidljiv dokaz pozitivnoga i produktivnoga rada u smislu poznatoga programa HPD, koje u novije vrijeme uz pomoć svojih revnih podružnica nastoji, da na svim znatnim točkama hrvatskih planina, a napose na onima uz Jadransko more podigne ili pomogne podići planinarske kuće i skloništa, koji su nužni preduvjet uspješnom razvoju planinarstva i turizma uopće, a po tome i podi-

zajnu gospodarske privrede u tim krajevima. Da je HPD u tom pogledu na dobrom mjestu, pokazuju rezultati posljednjih godina. Nakon dogradnje Tomislavova doma na Sljemenu i otvorenja Gojtanova doma u Cerovcu ispod Crnopea podignute su tri nove planinarske kuće na Obruču i na Zavižanu, a evo sada i na Bijelim Stijenama. Ako naše društvo sa svojim podružnicama ovako pregne i dalje, što svi svesrdno želimo, nuda se pouzdano, da ćemo najkasnije u buduće proljeće slaviti otvorenje prve planinarske kuće na Mosoru u Dalmaciji, a onda na Kleku, Rismjaku, Plitvičkim Jezerima, na Ivančići u Hrvatskom Zagorju. Za ostvarenje toga visokoga kulturnoga cilja u prvom je potrebno, da se planinarski redovi ne cijepaju stvaranjem zasebnih udruženja s relativno malim brojem članova, koja kraj skućenih sredstava ne mogu izvoditi takovih planinarskih investicija; već da se svi planinari složno okupljaju oko jakе i razgranjene društvene organizacije, kakvu danas u Hrvatskoj predstavlja HPD. Što će ono imati veći broj članova, to će veći dio članarine moći upotrebiti za gradnju planinarskih kuća. Samo u tom znaku i takvom radu leži jamstvo naše pobjede i našega napretka! Videći oko sebe toliki broj obožavatelja ove divne planinske prirode, a ra mjestu, koje se može doseći uz prilične putne poteškoće, govornik duboko dirnut jedva smaje riječi priznanja i zahvale svima, koji su svojim dolaskom počastili i uveličali ovu kulturnu slavu HPD ili koji zapriječeni prisustvuju duhom u njoj. Hvala i srdačni pozdrav svima! Time proglašuje novu planinarsku kuću otvorenom.

Iza toga pozdrava slijedili su lijepi i dirljivi govori predstavnika državnih vlasti gg. M. Hlave i B. Manojlovića. Gosp. Hlava u svom sjajnom govoru naročito naglašuje, da se g. veliki župan I. Kučić pridružuje toj velebnoj slavi, pa poručuje, da će kao najviši predstavnik državne vlasti u ovoj oblasti budnim okom pratiti i podupirati interes HPD, čiji plemeniti i teški rad on osobito cijeni, jer je planinarstvo kao važna grana turizma u najužoj vezi sa životnim interesima ovoga siromašnoga naroda, koji obitava uzduž prekrasnih obala našega plavog Jadrana te u pjesmom opjevanim krajevima ponosne Like, gordog Velebita kao i čarobnog Gorskog Kotara. Govornik je pun rade u napredak i bolju budućnost HPD i predviđa, da će se otvorenjem ove kao i drugih planinarskih kuća i koliba u ovoj oblasti stvoriti i novi život za ovaj siromašni svijet, koji će ga sigurnim korakom privesti k blagostanju, jer će odsele za vrućih ljetnih dana ove bujnom šumom obrasle, hladovite gorske krajeve posjećivati ne samo naši domaći planinari, nego i bogati stranci sa našeg plavog Jadrana, koji će, bježeći pred žarkom toplinom gorućeg južnog sunca, tražiti od vremena do vremena zaštitu u guštim sjenama ovih naših hladovitih brdina i planina. U ime velikog župana kao i u ime svoje srdačno čestita HPD i podjedno želi, da mu njegov rad i nadalje bude okrunjen nizom uspjeha kao i dosele, pa da uzmogne što prije podići planinarske kuće i kolibe na svim znamenitijim vrhuncima cijelokupnog svog područja. Želeći na koncu božji blagoslov radu HPD i u budućnosti zahvaljuje i čestita u ime velikog župana svima onima, koji su budi štogod doprinijeli, da je ovaj kulturni i nacionalni spomenik ovdje podignut, jer je njihov rad a kroz njih i rad cijelokupnog HPD uvijek bio na korist i slavu Negova Veličanstva, našega ljubljenog kralja Aleksandra I. te Njegova uzvišenog Doma (oduševljeno klicanje: Živio kralj!) kao i na korist i slavu naše domovine! (Burno odobravanje.)

Iza toga govorio je g. Branko Manojlović, koji je lijepim riječima ocrtao važnost ove planinarske kuće i istaknuo, da je njegovo zvanje u uskoj vezi s planinarstvom. Ministarstvo šuma vazda je spremno da dodje u susret kulturnim ciljevima planinarskih društava, što je nedavno pokazalo i time, da je

na njihov predlog uz ostale prirodne znamenitosti u našoj domovini stavilo Bijele Stijene pod osobitu državnu zaštitu proglašivši ih nacionalnim prirodnim parkom. Stoga je on kao šumar i prijatelj planinarstva rado išao društvu na ruku i činio, koliko je do njega stajalo, da dodje do ostvarenja toga projekta; pa obećaje, da će to i u buduće činiti. Veseli se i čestita društvu na postignutom uspjehu. Njegov je lijepi govor primljen takodjer s burnim odobravanjem.

Duboko se svih dojmio muževni i zanosni govor iskusnog planinara g. F. Tomasinia, predsjednika SPD iz Litije, koji je najprije istaknuo idealnu i narodno kulturnu misiju planinarstva u našoj domovini. Razumnim i ustrajnim planinarenjem naš mlađi naraštaj treba da oplemeni svoj duh i očeliči svoju snagu, da može odvažno suzbiti svaki nasrtaj neprijatelja, koji nam o glavi rade, i požrtvovno braniti svoju domovinu. Govornik je sav ushićen ljepotama Bijelih Stijena, kojima na daleko nema ništa ravna, zanosnim riječima veliča naše brdine i planine, čestita HPD na ovom lijepom uspjehu i predaje predsjedniku Pasariću uokvirenu lijepu sliku Sv. Gore, koja se nalazi na području litiske podružnice, da se tim spomen-darom uresi ova nova planinarska kuća. Predsjednik Pasarić duboko ganut ovom bratskom pažnjom srdačno se zahvaljuje i pred očima sviju zagrli i poljubi g. Tomasinia. Poslije njega govorili su redom ostali izaslanici pojedinih podružnica i g. Berić u ime podružnice »Mossor« iz Splita, gg. Šojat i Ružić u ime »Velebita« sa Sušaka i g. Elemer Trepper, član »Sljeme«, koji su svi čestitali HPD na uspjehu i zanosnim riječima veličali ovu kulturnu slavu i prirodne ljepote Bijelih Stijena.

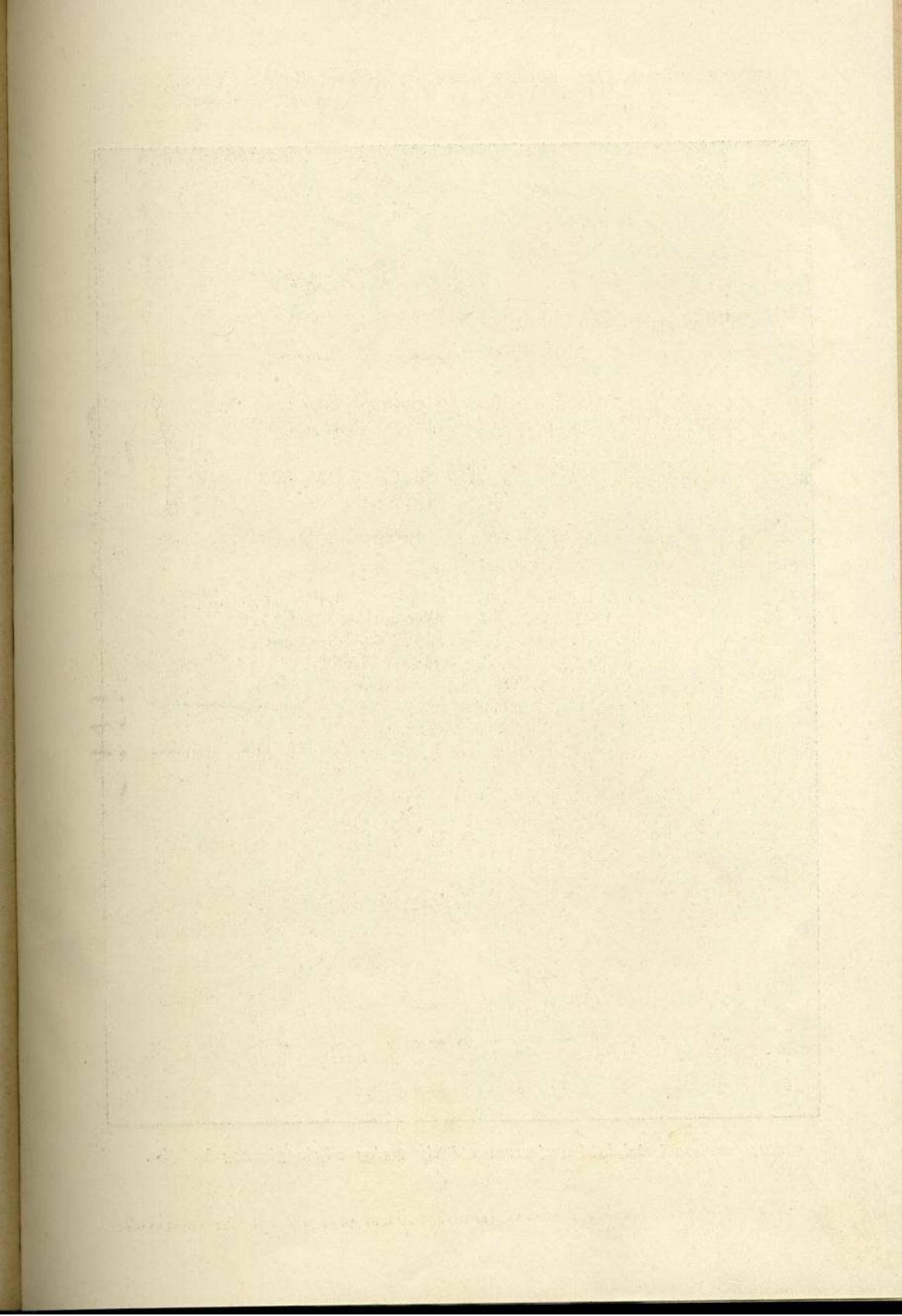
Na koncu je ponovo govorio predsjednik I. Pasarić o drevnom postanku i sastavu Bijelih Stijena, o njihovim osebućim oblicima u poredbi s drugim planinskim znamenitim pojavama, o njihovu izvanrednom značaju sa gledišta geologije, botanike i planinarstva, kao i o njihovu otkriću, povijesti i planinarskoj literaturi.

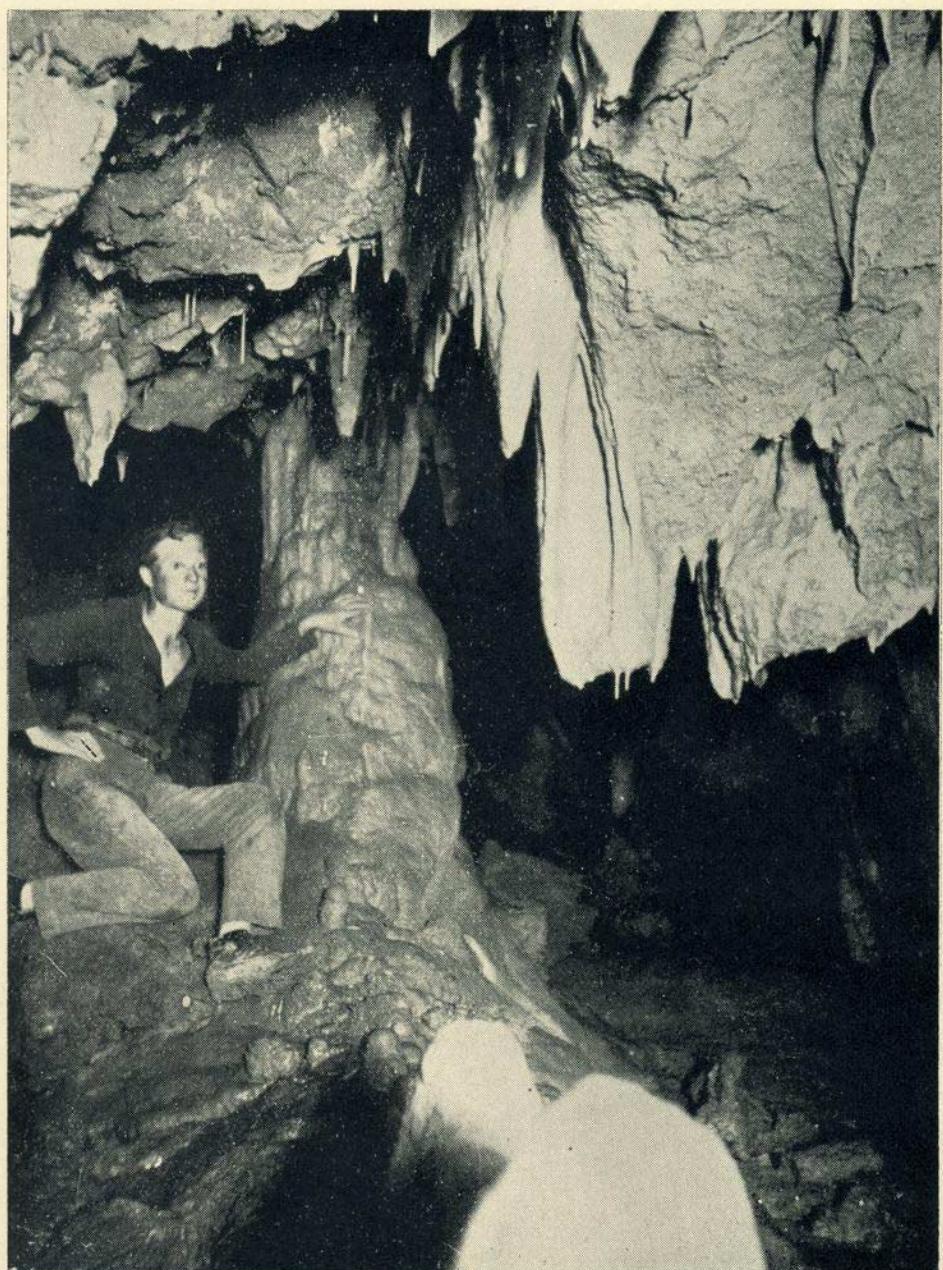
Po tom je uz zanosne poklike: »Živila Hrvatska!« otpjevana hrvatska himna, i time je ova kulturna svečanost skladno i dostojanstveno završena.

Nahon toga jedan dio planinara iz daljih krajeva, koji su prije podne razgledali Bijele Stijene, krenuo je kući, dok je velika skupina onih, koji su popodne stigli, pošla korporativno na obližnji najviši vrh, sa kojega im se pružio sjajan i dalekosežan vidik, jer se medjutim vrijeme bilo razvedrilo i sunce sa zapada obasjalo obzorje. Nova planinarska kuća ima predoblje s kuhinjom i prostranu sobu s 12 ležaja (za 24 osobe), sa stolom, klupama i stolicama, ognjištem za kuhanje i primorskom pećiza grijanje, pa cisternom s dobrom pitkom vodom. Na tavanu ima mjesta za kojih 10 ležaja (za 20 osoba). U slučaju nevremena u kući može naći zaklona oko 50 osoba. Gradjena je od kamena i preko ljeta bit će osušena.

Najlakši je pristup do nove kuće od sela Jasenka (na cesti Ogulin—Novi polazna stanica Ogulin). Uspon se polagano diže po markiranom putu uz Begova stazu i kroz sjenovitvu šumu sve do t. zv. trule jele, odakle vodi prilično strm uzlaz po zavojima do kuće pod vrhom, a traje oko 3 sata kao i pješki put od Zagreba na Sljeme. Drugi je pristup mnogo teži, a vodi od Begova Razdolja do 15. kilometra na šumskoj cesti između Tuha i Jasenka, a odavde kroz šumu uz duboke vrtače i strme obronke do zaravanka »Boce« i dalje kroz botanačku baštu i t. zv. labirint do kuće. Taj pristup od Begova Razdolja do ceste i uspon od ceste do kuće traje oko 5 i pol do 6 sati. Za Begovo Razdolje polazne su ustanice: Skrad, Sušice, Delnice i Lokve.

P—č.

Stup, zavjesa i stalaktiti u sjevernom dijelu trećeg odjela glavnog hodnika.